

K problematike pečatného symbolu a erbu mesta Krupina

MIROSLAV LUKÁČ

Múzeum Andreja Sládkoviča v Krupine

On the issue of the seal symbol and coat of arms of the town of Krupina

Abstract: The author discusses the existence and dating of the Krupina town's seals and the motivations for accepting the seal symbol (later the coat of arms as well) of the Lamb of God of Krupina, whereas based on the analogies of towns in Hungary or abroad he contemplates the influence of the paradigm of medieval society and its focus on eternal life that leads to the Kingdom of heaven to the Savior, Jesus Christ. The author points to the possible connection of the symbol with the church dedication of the main parish church of the Blessed Virgin Mary. He also deals with the view of older literature, which derived its acceptance into the seals of the town from the coins of Hungarian rulers who were associated with the origins of the town of Krupina. Jesus Christ (symbolically depicted as the Lamb of God) is an attribute of the Virgin Mary in Christian iconography and was constantly depicted together with the mother, Virgin Mary, similarly to the fashion it was implemented in Krupina. At the same time, the Lamb was a symbol of the heavenly Jerusalem, a perfect city, which was a model and ideal of the earthly city, and thus of the community of the Krupina townspeople. The authority of the Savior is thus symbolically linked to the authority of the king and also to the authority of the burghers, as well as to the legal force of the documents they issued. This could have been one of the motivations of the Krupina townspeople to adopt this symbol into the seals of the town. At the same time, it is possible to assume an increase in the influence of rectors of the main parish church in the town, who probably performed the duties of the first notaries of the town of Krupina.

Keywords: seal symbol, coat of arms, Lamb of God, town of Krupina, towns in Hungary, church dedications, Hungary, Slovakia, Middle Age, 13th – 16th century.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2022.25.01.05-32>

Úvod

Problematiku erbu alebo tiež pečatného symbolu mesta Krupina riešili viacerí historici či heraldici, no nateraz bez jednoznačného záveru. Historici uvažovali o vplyve mincí uhorských panovníkov, prípadne o priamom udelení erbu panovníkom Ondrejom II. za údajnú pomoc pri jeho križiackej výprave, alebo ponechali odpoveď na otázku pôvodu erbu so symbolom Baránka Božieho otvorenú. Z mladšej generácie historikov sa najpodrobnejšie erbu mesta a pečatiam i pečatnému symbolu venoval profesor Jozef Novák, ktorý ponecháva odpoveď na otázku o pô-

vode erbu otvorenú.¹ Niektorí historici spájajú obdobie neistej situácie na prelome 13. a 14. storočia (kedy sa oslabil vplyv centrálnej kráľovskej moci a zosilnel vplyv oligarchov) s prijatím neutrálnych cirkevných motívov na pečatiach niektorých miest.² Otázka, či k nim možno priradiť aj symbol Božieho Baránka Krupiny, bola nateraz otvorená. Symbol Baránka sa na komunálnych pečatiach používal i v iných krajinách mimo uvedených súvislostí, a to už najneskôr od začiatku 13. storočia. Mestské pečate s náboženskými symbolmi mohli odkazovať na staršie pečate cirkevných inštitúcií, čo odrážalo stredoveký pohľad na to, že svätec zastupoval a predstavoval duchovnú inštitúciu, a bol jej duchovným i právnym majiteľom, pričom toto uvažovanie sa neskôr prenieslo i na mestá.³ Naproti doterajším úvahám je preto potrebné uvažovať aj o iných motíváciách použitia symbolu Baránka zobrazených na pečatiach slovenských miest. V tejto práci analyzujem doterajšie vývody historikov a uvažujem o ďalších súvislostiach vzniku a používania pečatného symbolu Božieho Baránka a vývoja pečatí komunity mešťanov Krupiny. Nadväzujem tak i na vlastné práce, publikované v roku 2020 a pred niekoľkými rokmi.⁴

Pečate a ich zachované exempláre

S rozširovaním kancelárskej činnosti a s rozlíšením spečatovania dokumentov rozdielneho významu sa začali zavádzať rôzne veľkosti pečatí. Pôvodne sa používala jedna hlavná väčšia pečať. Tá väčšinou slúžila na spečatenie listín a významnejších dokumentov. Neskôr sa používala paralelne s malou pečaťou, ktorá slúžila na spečatenie menej významných dokumentov. Ani jedna však nestrácala na svojej právnej sile. Spravidla platilo, že ak je pravá pečať, je platný a pravý aj text, ktorý je na listine.

---

¹ NOVÁK, Jozef: *Slovenské mestské a obecné erby*. 2. vydanie. Martin : Osveta, 1972, s. 220-222 (v poznámkach uvádza ďalšiu staršiu literatúru), vyobrazenie menšej pečate v tab. VI. obr. 1. K pečatiam: NOVÁK, Jozef: *Pečate miest a obcí na Slovensku I. zväzok A – M*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2008, s. 505-506.

² NOVÁK, J.: *Slovenské mestské a obecné erby*, s. 39, 56-58; GLEJTEK, Miroslav: *Heraldika. Úvod do štúdia erbov*. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2013, s. 159. Autor uvádza, že mestá si volili najčastejšie patróna farského kostola.

³ O pečatiach miest so symbolom Baránka pozri nižšie. Prvé náboženské symboly s motívom svätca na mestských pečatiach sa vyskytujú v oblasti Porýnia už pred rokom 1170. K tomu porovnaj DIEDERICH, Toni: *Rheinische Städtetiesegel*. Neuss : Verlag Neuser Druckerei und Verlag GmbH, 1984, s. 98-99 (jeden z prvých príkladov svätca v mestkej pečati mesta Soest pred r. 1170, ktorý nazdvázuje na archetyp pečate mesta Kolín). Autor sa odvoláva na štúdiu H.-J. Beckera. K tomu pozri poznámku č. 99.

⁴ LUKÁČ, Miroslav a kol.: *Krupina – monografia mesta*. Banská Bystrica : Štúdio Harmony pre mesto Krupina, 2006, s. 121-124. 2. opravené a doplnené vydanie 2014, s. 121-124 a štúdia: LUKÁČ, Miroslav: K problematike patrocíní stredovekých farských kostolov historického dekanátu Krupina (Krupina, Babiná, Dobrá Niva a Sása). In: *Argenti fodina*. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2020, s. 59-63.

Známe exempláre pečatí však nemuseli byť jediné, ktoré mesto vo svojej kancelárskej praxi používalo.

Ak by sme predpokladali existenciu prvej pečate už od polovice 13. storočia, ktorú by používali obchodníci a preukazovali sa s ňou na mýtnych staniach, musíme ju považovať iba za hypotetickú – zatiaľ nedoloženú (X), no pravdepodobne existujúcu, čo sa predpokladá i v prípade iných miest – napríklad Trnavy.⁵

Prvá veľká pečať doložená sfragistickými prameňmi (A) sa odlišovala od ďalšej mladšej a menšej (B, pozri obr. 1 – 2, obr. na obálke) tým, že na veľkej pečati je Boží Baránok s gloriolou a vlajúcou vlajkou na žrdi s krížom smerujúci doľava, pričom nad Baránkom pri vlajúcom tele vlajky sú nebeské telesá mesiac a slnko (hviezda?) a z tela Baránka viditeľne do kalicha strieka krv.

Podobne aj v Trenčíne sú pečate odlišené rôznym smerovaním Baránka – na ďalšej smeruje doprava, teda opačne, než je to na najstaršom známom odtlačku pečatidla.⁶ Obrátením Božieho Baránka sa mali rozlíšiť pečate, ktoré sa používali v rovnakom časovom období. Ostáva položiť si otázku, koľko pečatidiel, a teda typov pečatí, Krupina používala. Okrem nedoloženého a iba hypoteticky predpokladaného pečatidla (X), je najstarší nepriamy doklad o použití pečate s listinami, ktorých vydavateľom bolo mesto Krupina (richtár a prísažní mesta), z roku 1311 (listina Krupiny – deziderandum –, ktorú nepriamo dokladá nasledujúca listina z r. 1316) a listina z roku 1316, pričom táto sa zachovala v origináli. Zachovanú pečať tvoria zvyšky horného oblúka pôvodne zrejme okrúhlej pečate z čierneho vosku so zvyškom neúplného kruhového: + S////////NA (+ SIGILLVM DE CORPONA).⁷ V koroborácii sa doslova píše: „...presentes litteras cum Sygillo Civitatis duximus confirmandas“.⁸ Je potrebné predpokladať, že listina, ktorá obsahovala dohodu medzi Krupin-

⁵ RÁBIK, Vladimír: O najstaršom trnavskom mestskom znaku. In: *Genealogicko-heraldický hlas*. roč. 8, č. 1, 1998, s. 19-20.

⁶ V prípade Trenčína je neskôr situácia opačná, Baránok sa vracia do pôvodnej polohy – smeruje doľava. K situácii v Trenčíne pozri prácu: FOJTÍK, Jozef: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1974, s. 71-72, tabuľky na s. 260, 265.

⁷ Kruhopsis zrekonštruovaný podľa iných zachovaných exemplárov pečate. Listiny v regestoch edoval SEDLÁK, Vincent (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislaviae, 1980, s. 375, č. 880* (r. 1311) a SEDLÁK, Vincent (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae II*. Bratislaviae, 1987, s. 57, č. 85 (r. 1316). In extenso ju publikoval NAGY, Imre (ed.): *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Anjoukori Okmánytár*. Budapest : A M. Tud. Akadémia Könyvtudó-Hivatala, 1878, s. 391-392. V regeste ju publikoval: KRISTÓ, Gyula (ed.): *Anjou-kori oklevéltár IV. 1315 – 1317*. Budapest – Szeged, 1996, s. 96, č. 244. K deziderandu za r. 1311 pozri: KRISTÓ, Gyula (ed.): *Anjou-kori oklevéltár III. 1311 – 1314*. Budapest – Szeged, 1994, s. 100, č. 211 (r. 1311).

⁸ Keďže listina v Maďarskom národnom archíve (DL 1865) je iba s torzom pečate, nemôžeme ju porovnať so zachovanými odtlačkami. Zachované časti nápisu, konkrétne písmená

čanmi a bzovíckym prepoštom, a teda písomne zaznamenala právny akt mesta Krupina, bola spečatená veľkou mestskou pečaťou.⁹ Listiny sa týkali kúpy a prevzatia časti mlynu, ktorý na bzovíckych majetkoch postavili krupinskí mešťania. Z mladšieho obdobia poznáme listinu z roku 1353, no nepoznáme pečať, akú použili krupinskí predstavitelia na spečatenie listiny.¹⁰ Predpokladať možno zhodu s pečaťami, aké sa použili na listinách z rokov 1316 a iných. Ďalšie zachovalé pečate sa nachádzajú na písomnostiach z neskoršieho obdobia. Odtlačok veľkého pečatidla (A) sa zachoval na viacerých dokumentoch, napríklad v archívnom fonde mestečka Martin na listine Krupiny z 8. júla 1437¹¹ a na liste zo 6. júna 1542 v archíve mesta Trnava. Priemer pečate je 48 mm.¹² Na martinskej listine z roku 1437 bola pôvodne pečať zavesená na pergamenových pásičkách, bola však odtrhnutá, ale zachovala sa a je priložená k listine. Je čiastočne poškodená na kruhopise a na samotnom reliéfe v časti kríža žrde s vľajkou. Na trnavskom liste z roku 1542¹³ bola pečať z červeného vosku pritlačená s papierovou clonou. Obe pečate boli urobené jedným pečatidlom, taktiež s kruhopisom, aký je rozoznatel'ný aj na exemplári z roku 1437: + (SIG)ILLV(M) * D(E *) (CO)RPONA.¹⁴ Čiastočne možno text rekonštruovať podľa kruhopisu, ktorý je, rovnako nie celkom dobre viditeľný, ale identifikovateľný, vzhľadom na charakter a spôsob výroby pritlačenej pečate, na trnavskom liste z roku 1542: + SIGILL(VM) * DE *

S, N, A a krížik deliaci nápis, sú zhodné s inými zachovanými exemplármi pečate, ktoré boli pripevnené k listine z roku 1437 a k listu z roku 1542. Je preto oprávnené predpokladať, že bola spečatená rovnakým pečatidlom, a teda mala rovnaký rozmer, ako ostatné zachované exempláre – 48 mm.

⁹ V texte sa nepíše, že ide o väčšiu pečať.

¹⁰ SEDLÁK, Vincent a kol.: *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IV. Pod vládou anjouovských kráľov*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2002, s. 202-203, listina č. 67 zo 14. marca 1353. Originál je uložený v zbierke Magyar Nemzeti Levéltár Budapest (ďalej MNL), Országos Levéltár (ďalej OL), Diplomatikai Levéltár (ďalej DL): DL 25 117. Listina bola vyhotovená v Krupine a okrem pečate prepoštva v Bzovíku bola spečatená aj pečaťou mesta Krupina, no tá sa nezachovala. Fotografia listiny dostupná aj online (13. 7. 2021): <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/46750/?pg=1&bbox=964%2C-3933%2C2535%2C-3189> Podľa fotografie je evidentné, že bola spečatená dvoma pečaťami, no zachovali sa iba zvyšky konopnej šnúry z jednej pečate a stopy prerezanej listiny po spečatení druhej pečate.

¹¹ FLOREK, Pavol: *Turčiansky Sv. Martin v stredoveku*. Martin : Matica slovenská, 1941, s. 96 (fotografia listiny krupinských mešťanov s privesenou pečaťou), s. 103-104. Originál listiny MV SR, ŠA v Bytči, pobočka Martin, fond: Archív mesta Martin, sign. K-1, obal č. 1, No. 5.

¹² NOVÁK, J.: *Slovenské mestské a obecné erby*, s. 221 uvádza, že odtlačok pečatidla sa nachádza v trnavskom archíve na listine zo 6. júna 1542 – Missiles K 2. Priemer pečate je 48 mm.

¹³ MV SR, ŠA v Bratislave, pracovisko Archív Trnava, fond: Magistrát mesta Trnavy : oddelenie missiles (1500 – 1850), ič. 689, list richtára a prisázných mesta Krupina zo 6. 6. 1542, šk. 7. Staré zaradenie a signatúra: Missiles K2.

¹⁴ V zátvorke sú uvedené písmená, ktoré v texte chýbajú, sú v poškodenej časti kruhopisu. Medzi slovami kruhopisu boli pôvodne hviezdičky, zachovala sa len jedna.

CORPONA. Ďalšie pamiatky vyhotovené rovnakým pečatidlom Krupiny nepoznáme.

Použitie menšej pečate bolo doložené na niekoľkých mladších listinách z rokov 1503, 1511, 1515 a 1526, ktoré sa nachádzajú napríklad v banskoštiavnickom mestskom archíve,¹⁵ v krupinskom archíve na písomnosti z 25. mája 1524¹⁶ a na ďalších listoch krupinského archívu, archívu Banskej Bystrice¹⁷ a na dokumente z 9. augusta 1579 v Maďarskom národnom archíve v Budapešti.¹⁸ Pečate majú zhodne priemer 27 mm.¹⁹ Zachovala sa aj pečať na liste magistrátu Krupiny z roku 1588 v Moravskom zemskom archíve.²⁰ Pečatidlo, ktorým bola odlačená, bolo podľa zachovaných sfragistických pamiatok druhé z mestských pečatidiel a kruhopis v minuskule je nasledovný: * sigillvm civivm de Corpona. Veľkú pečať (typ A) mesto pravdepodobne použilo aj na listine, poslanej žilinským mešťanom, v ktorom upravovalo a informovalo mešťanov o krupinskom práve a povoľovalo im toto právo používať. Listinu vydal richtár a prísazní Krupiny v roku 1370, pričom je bez pečate, ale s koroboráciou – listina bola spečatená „našou pečaťou“ (...*sigillo nostrae*).²¹ Ďalšia listina vydaná pre Žilinu v roku 1407 takisto nemá pečať (nezachovala sa), ale je s koroboráciou (...*civitatis Corpona cum appensione sigilli contulimus roboratas*).²² Listina z roku 1437 vydaná pre mestečko Martin kanceláriou mesta Krupina sa zachovala a odtrhnutá pečať je priložená k listine. V koroborácii sa uvádza, že listina bola spečatená „našou

---

¹⁵ MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Banská Štiavnica, fond: Magistrát mesta Banská Štiavnica, ič. 232, list mesta Krupina z 4. 5. 1503, ič. 441, list z 8. 4. 1513, ič. 495, list zo 16. 3. 1515 a ič. 1029, list zo 6. 8. 1526.

¹⁶ MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Zvolen, fond: MK : listiny..., ič. 84, sign. I B 42 (pôvodná signatúra d 7), šk. 6.

¹⁷ MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Zvolen, fond: Mesto Banská Bystrica (1020) 1255 – 1536, ič. 921 – sign. MBB-342/23 z 2. novembra 1530, ič. 965 – sign. MBB-342/35 zo 14. mája 1531, ič. 988 – sign. MBB-342/28 z 30. decembra 1531, ič. 1492 – sign. MBB-875/27. K tomu taktiež MATULAY, Ctibor: *Mesto Banská Bystrica. Katalóg administratívnych a súdnych písomností. (1020) 1254 – 1536 II.* Bratislava : Archívna správa MV SSR, 1980, s. 300, s. 312, s. 318-319, s. 341-342, s. 448.

¹⁸ Listinu, ktorá sa nachádza v MNL Budapest (predtým Maďarský krajinový archív) – Kamarai lvt. városi iratok, fasc. 19, Hont vm., uvádza NOVÁK, J.: Slovenské mestské a obecné erby, s. 221.

¹⁹ NOVÁK, J.: Slovenské mestské a obecné erby, s. 221. Autor uvádza, že pečať má 37 mm. Ide zrejme o tlačovú chybu, pečať má v skutočnosti 27 mm.

²⁰ Moravský zemský archív, fond: G 152 Rodinný archív milotickej vetvy Seilernovcov (1085), 1369 – 1945, ič. 13/50, šk. 48, kvitancia mesta Krupina v prospech Fánčiovcov z r. 1588 s pritlačenou malou pečaťou mesta s clonou.

²¹ MV SR, ŠA v Bytči, pobočka Žilina, fond: Mesto Žilina, sign. AS 2, listina z r. 1370. Listinu edoval aj FEJÉR, Georgius (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae... XI/I*, Budae, 1844, s. 522-524. V texte listiny je sigillo (nie sigilli).

²² MV SR, ŠA v Bytči, pracovisko Archív Žilina, fond: Mesto Žilina, sign. AS 7, listina z r. 1407. Listinu edoval aj FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae... XI/I*, s. 541-542.

váčšou mestskou pečatou“ (...*testimonium sigillum maius nostrae ciuitate duximus...*). Je to prvá písomnosť, ktorej text a skutočne zachovaná pečať priamo dokazujú existenciu a použitie veľkej pečate mesta Krupina.²³ Pravdepodobne podľa pečatidla A s kruhopisom doplneným o slovo CIVIUM bolo vyhotovené nové typárium (veľká pečať), ktorým bola spečatená cechová listina v roku 1598 (C) s kruhopisom, ktorý sa nezachoval celý, ale možno ho zrekonštruovať nasledovne: (SIGILLVM) CIVIVM * DE * CORP(ONA).²⁴

Obe pečatidlá (A, B) boli používané aj po roku 1526 a veľké pečatidlo (A) až do výroby nového (C). Od roku 1510, kedy dostala Krupina od Vladislava II. právo používať červený pečatný vosk na všetkých svojich dokumentoch,²⁵ sa s touto praxou zo strany Krupiny stretávame pravidelne.

Pečatidlá B, C boli zrejme používané až do roku 1609, kedy boli vyrobené nové, na čo Krupinu oprávňovalo privilégium z decembra 1609.²⁶ Panovník Matej II. pôvodný erb veľkonočného Baránka polepšil o rytiera na hradbách, držiaceho meč a korunu, ktorého kráľovskí heraldici vložili do dolnej časti deleného štítu. Štítonosiči sú dvaja rôznofarební anjeli držiaci erb s korunou. Erb bol polepšený spolu s potvrdenými privilégiami predchádzajúcich panovníkov a namalovaný (ako miniatúra) na prvom fóliu listiny.

Dalšia pečať a erb mesta?

V historiografii Krupiny existuje zmienka o ďalšom mestskom erbe Krupiny, no informáciu o pečati jej autori nepodávajú. Ondrej Braxatoris vo svojej práci *Letopisové krupinští* z roku 1810 nepresne uvádza, že Krupina dostala od Žigmunda Luxemburského v roku 1405 erb vernosti a stálosti.²⁷ Táto informácia je obsiahnutá v rukopise krupinského farára Melichara Nižňanského *Rerum Carponensium...*,²⁸ z ktorého Braxatoris

²³ MV SR, ŠA v Bytči, pracovisko Archív Martin, fond: Archív mesta Martin, sign. K-1, obal č. 1, No. 5 – listina Krupiny z 8. 7. 1437.

²⁴ MV SR, Slovenský národný archív, Bratislava, fond: Zbierka písomností rôznej proveniencie (dary a nákupy) 13. – 20. storočie, ič. 166, šk. 16. Richtár a rada mesta Krupina potvrdzujú artikuly pre cech obuvníkov v Krupine z 31. mája 1598. Priemer pečate je možné podľa torza určiť na cca 46 mm. Nie je vylúčené, že pri jeho výrobe sa postupovalo tak, aby sa nové pečatidlo i rozmerom podobalo na staršie väčšie pečatidlo (48 mm).

²⁵ MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Zvolen, fond: MK : listiny..., ič. 32, sign. IA 23, šk. 3, listina 22. júla 1510 Vladislava II. Jagelovského. Citované podľa: KLUČKA, Michal: *Mesto Krupina I, Inventár...*, Krupina, 1975, s. 17.

²⁶ MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Zvolen, fond : MK : listiny..., ič. 41, sign. I A 32, šk. 4, listina Mateja II. z 10. decembra 1609.

²⁷ BRAXATORIS, Ondřej: *Letopisové krupinští*, Prespurk, 1810, s. 34.

²⁸ Országos Széchényi Könyvtár Budapest, NIZNYANSZKY, Melchior: *Rerum Carponensium...*, 1800, s. 56, rukopis, sign. Fol. Lat. 4031.

hojne čerpal. Tam sa skutočne uvádza text o erbe udelenom uhorským kráľom Žigmundom. Autor dokonca prepisuje latinský popis erbu, no ten je zhodný s textom, ktorý je vtelený do listiny Mateja II. z roku 1609.²⁹ Je pravda, že súčasťou textu privilégia ešte pred udelením polepšeného erbu, je Matejom II. konfirmovaná listina Žigmunda Luxemburského, ale z textu nevyplýva nič, čo by sa vzťahovalo k erbu mesta. Aj malý Žigmundov dekrét z roku 1405, ktorý sa pôvodne uchovával v archíve mesta, sa vzťahuje na iné privilégia, než na erb, ktorý Nižňanský, a rovnako aj Braxatoris, opisujú. Autor uvádza, že sa v jeho časoch nachádzal v meste, darovaný listinou opatrenou dvoma pečaťami. V súčasnosti sa takáto listina v archíve nenachádza a malý dekrét pre mesto Krupina sa dostal spolu s inými listinami do Maďarského národného archívu. Erbu mesta sa však netýka. Kvôli vyššie uvedenému omylu ani nepredpokladáme, že by existoval takýto erb alebo iná pečať, ktorá by jeho prítomnosť potvrdzovala. V časoch Žigmunda Luxemburského i po jeho smrti – a aj neskôr až do roku 1609 (resp. 1610) – mesto používalo pečate so symbolom Baránka Božieho. Ukazuje sa, že interpretácia Braxatorisa podľa Nižňanského vychádzala z mylného čítania listiny Mateja II. z roku 1609.

Pôvod Božieho Baránka na pečatiach a erbe mesta

Postoje historikov k pôvodu a vývoju erbu mesta Krupina sa rôznili. Časť z nich sa zhoduje v tom, že v Uhorsku (na území Slovenska) sa už v 13. storočí objavujú prvé vyspelé pečatné symboly umiestnené v štíte – prvé mestské erby, pričom erby miest v 13. storočí boli len tie, ktoré pramenili zo štátneho uhorského znaku – dvojkríža.³⁰ Vo väčšine miest na Slovensku sa heraldické figúry pečatných symbolov v podstate zhodovali

---

²⁹ MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Zvolen, fond : MK : listiny..., ič. 41, sign. I A 32, šk. 4, listina Mateja II. z 10. decembra 1609.

³⁰ K tomu porovnaj NOVÁK, J.: Slovenské mestské a obecné erby, s. 27 a n. Autor tvrdí, že erby miest vznikajú až v ďalšej etape vývoja erbovníctva okrem výnimiek, keď pôvodný význam erbu ako výzbroje ustupuje do pozadia (strana 33). Podľa práce NOVÁK, J.: *Obsahová náplň slovenských mestských i obecných erbov*. In: *Historické štúdie*. roč. XI, Bratislava : Vyd. SAV, 1964, s. 206-207, erby miest vznikali až od 14. storočia. Pripúšťa však, že niektoré zo slovenských miest už v 13. storočí mali erby (Banská Štiavnica a mestá, ktoré si vypožičali znamenie zo štátneho symbolu – dvojkríž a arpádovské brvná). Podľa autora vyspelosť erbu je možné pripísať vyspelosti nemeckých kolonistov (s. 206-207). Podobný názor je prezentovaný v publikácii KARTOUS, Peter – NOVÁK, Jozef – VRTEL, Ladislav: *Erby a vlajky miest v Slovenskej republike*. Bratislava : Obzor – Ministerstvo vnútra SR, 1991, s. 9 a n. O vývoji v Čechách BUBEN, Milan: *Encyklopedie heraldiky*. Praha : Libri, 1999, s. 255-256. Autor píše o používaní erbov už v 13. storočí v prípade najvýznamnejších miest a v 14. storočí sa ich používanie rozšírilo aj na menej významené mestá. V Čechách napr. Václav Vojtíšek uvažuje o vzniku erbov až v čase husitských bojov. Mladšia česká historiografia predpokladá vznik erbov už v 13. alebo na začiatku 14. storočia. Do zač. 14. storočia (od 1306) ho kladie HOFFMAN, František: *České město ve středověku*. Praha : Panorama, 1992, s. 282.

s (neskôr doloženými) erbami, hoci existujú aj mestá, ktorých pečatné symboly a erby boli istý čas rozdielne.

Úvahy o počiatku mestských erbov možno nasmerovať i k bojujúcej zložke, ktorá zastupovala mestá vo vojsku samotného panovníka. Potrebu použiť symbol mesta nemožno vylúčiť aj v tejto súvislosti, pretože niektoré mestá, ktorých zástupcovia sa zúčastňovali bojov, sa mohli identifikovať vlastnými symbolmi na štíte – možno prvými mestskými erbami – už v 13. storočí. Je však nutné zdôrazniť, že na to v uhorských podmienkach niet hodnoverných dokladov. Písomne je doložená vojenská povinnosť, ktorú mali väčšinou kráľovské a hospodársky silné mestá, schopné vystrojiť bojovníkov do kráľovského vojska. Mestá, ktoré boli schopné poslať do boja primerane vyzbrojeného bojovníka (bojovníkov), museli byť už na istom stupni spoločenského a hospodárskeho vývoja.³¹ Je fakt, že hoci to v privilégiách mali uvedené, neznamená to, že to bola úplne bežná prax už od dátumu udelenia ich privilégií. Mestá takejto úrovne dostávali často privilégiá, potvrdzujúce istý právny a skutočný stav, ale niekedy i stav, ktorý sa očakával v ich budúcom vývoji. Konkrétne niektoré mestá mali túto povinnosť zakotvenú priamo vo svojom privilégiu. Okrem Trnavy (1238), Nitry (1248) aj Krupina (1238?/1244), po boku ktorej túto povinnosť mali aj mestecká Babiná a Dobrá Niva (1254). Na tomto mieste je potrebné poznamenať, že mestá nevysielali veľa ozbrojených rytierov, pretože táto povinnosť sa viazala na počet obyvateľov. Mestá mali povinnosť vyslať jedného rytiera na 100 manzií – domácností –, čo bol v stredoveku dosť vysoký počet. V obnovenom privilégiu pre Krupinu sa konkrétny počet nespomína, je tam formulácia o tom, že tak majú urobiť „*vzhľadom na ich počet a možnosti*“.³² Mestá si zvolili rôzne symboly, ktoré ich charakterizovali. Zdá sa, že tu mohlo ísť o dvojité kríže pripevnené na vlajkách alebo štítoch.³³ Tieto symboly sa stali v niektorých prípadoch aj pečatným symbolom, hoci to nemuselo byť vždy tak. Je možné, že aj Krupina mala rozdielny symbol, pod ktorým bojovala po boku panovníka, a iný, ktorý používala na spečatenie vydávaných listín. Možno uvažovať o tom, že aj Krupina použila nejaký variant dvojitého kríža (ktorý ale doposiaľ nepoznáme) a ďalší – symbol Božieho Baránka – si zvolila ako pečatný symbol. Ak by sme aj pripustili či predpokladali tento stav pri mestách v 13. storočí, v ďalšom

³¹ NOVÁK, J.: Slovenské mestské a obecné erby, s. 27-76.

³² MARSINA, Richard a kol.: *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III. V kráľovstve svätého Štefana*. Bratislava : Národné literárne centrum, 2003, s. 151, č. 68 (preklad listiny z 15. decembra 1244).

³³ VRTEL, Ladislav: *Osem storočí heraldiky na Slovensku. Eight Centuries of Slovak Heraldry*. Martin – Wauconda : Matica slovenská – Bolchazy-Carducci Publishers, Inc., 1999, s. 59 (pozri tiež poznámku č. 9 a č. 41 na s. 66-67).

období takáto prax nebola realizovaná, pretože nepozorujeme (až na výnimky), že by mestá mali svoje symboly (ktoré sa vyvinuli na erby) a pečatné symboly rozdielne.³⁴

Hoci boli mestá oporou panovníkovi a získavali od tejto autority i privilégia, zdá sa, že si svoje vlastné znaky volili samy. Dokladá to prax ako v Uhorsku, tak aj vo vyspelejších krajinách západnej Európy.³⁵ Najstarší pečatný symbol Božieho Baránka poznáme z viacerých pečatí zachovaných listín zo 14. – 16. storočia, ale farebnosť erbu je známa až z novoveku. Autori publikácie z roku 1991 zrekonštruovali podobu erbu Krupiny ešte pred jeho polepšením. Erb by teoreticky bolo možné popísať nasledovne: *V červenom štíte strieborný, vľavo otočený späť hľadiaci veľkonočný Baránok Boží so zlatou gloriolou okolo hlavy, nesúci na zlatej krížom zakončenej žrdi striebornú zástavu s červeným krížom.*³⁶ Na erbe tiež chýba kalich a krv striekajúca z boku Baránka. Farebnosť erbového znamenia a poľa poznáme až z miniatúry listiny, ktorou Matej II. Krupine roku 1609 polepšil krupinský erb a k Baránkovi pridal rytiera na hradbách.³⁷ Je však otázne, či bol skutočne taký, ako sa javí v mladších prameňoch, pretože dôkazy dokladajúce tinktúry erbu spreď roku 1609 chýbajú.

Symbol veľkonočného Baránka začali vo svojich pečatiach používať aj mestá ako Trenčín (od 13. storočia), Debrecín, Segedín v neskoršom období.³⁸ Debrecín dosiahol postavenie slobodného kráľovského mesta oveľa neskôr ako Krupina a Trenčín. Symbol veľkonočného Baránka používali aj v poľských mestách (Frystak, Lidzbark, Piwniczna, Sulęcín), ale

---

³⁴ Opačnú situáciu pozorujeme v Čechách a na Morave, kde už v 13. – 14. storočí existujú vedľa seba aj (a trvalo to aj v neskoršom období) pečatné symboly a symboly – erby, ktoré sa nezhodovali. K tomu pozri najmä prácu: ČAREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, s. 16, 20. Pečatné symboly a erby sa až v oveľa neskoršom čase (15. – 18. storočie) zjednocujú. Niekedy túto situáciu mestá riešili tak, že svoj znak dávali do veľkej pečate a pôvodný pečatný symbol bol na tajnej pečati. Aj na Slovensku sa líšili malé pečate a veľké istou modifikáciou pečatného symbolu.

³⁵ RAGAČ, Radoslav: Vývin erbu mesta Zvolena do konca 17. storočia. In: *Slovenská archivistika*. roč. XXXIV, č. 2, 1999, s. 44. Autor cituje prácu: SAXOFERATO, B. de: *Tractatus de insigniis et armis*, ktorú vydal Klub genealogů a heraldiků Ostrava, Dům Kultury ROH – Vítkovické železářny Klementa Gottwalda při příležitosti konání IV. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě 14. – 15. 10. 1989, Ostrava, 1989, s. 20, § 4, s. 24, § 9.

³⁶ Erb je známy najmä z publikácie: KARTOUS, P. – NOVÁK, J. – VRTEL, L.: *Erby a vlajky miest v Slovenskej republike*, s. 116.

³⁷ LUKÁČ, M.: *Krupina – monografia mesta*, 2014, s. 123.

³⁸ K erbom miest Debrecína a Segedína najmä: PODHRADCZYK, József: Mikor számláltattak a Szabad Királyi Városok közé Debreczen, Korpona, Szeged, és Trencsén Városok? In: *Tudományos Gyűjtemény*. roč. XII., 1827, s. 79-97. K Debrecínu a Szegedínu s osobitnými kapitolami heraldiky aj PALUGYAY, Imre: *Szabad királyi városok leirása. I*. Pest, 1853, s. 211-212 (Segedín, erb a pečat'), s. 392-393 (Debrecín, erb a pečat'). Pri erbe Debrecína na strane 392 dáva jeho vznik a používanie do súvislosti s Ondrejom II. a krížiackymi výpravami, taktiež si všima používanie Baránka na minciach Ondreja II. a Bela IV., ako aj používanie Baránka (v rovnakom čase) na minciach francúzskeho kráľa Ľudovíta IX. Svätého (1226 – 1270).

aj v niektorých ďalších mestách v Škótsku (mesto Perth) a vo Francúzsku (mesto Rouen). Literatúra tento symbol zaznamenáva aj na erboch niektorých miest v Rakúsku a Chorvátsku.³⁹ Aj v iných európskych krajinách, kde preniklo kresťanstvo, sa komunálne erby s motívom Baránka vyskytujú, ale v obmedzenej miere. Erby s týmto motívom poznáme taktiež z Dánska⁴⁰ a Švédsku.⁴¹ V Čechách a na Morave stredoveké mestá erby ani pečaťný symbol veľkonočného Baránka takmer nepoužívali.⁴² V zisťovaných prameňoch sa erby veľkonočného Baránka objavujú na cirkevných pečatiach (erboch) alebo aj na pečatiach cechov.⁴³ Nie vždy je však možné v literatúre určiť pôvod pečaťného znamenia a neskôr i erbu. Je potrebné

³⁹ BUBEN, M.: Encyklopedie heraldiky, s. 40. Autor vymenoval len niektoré mestá (nie napr. poľské), avšak nevysvetlil pôvod a príčinu používania týchto symbolov v mestských pečatiach a erboch. K poľským erbom pozri: GUMOWSKI, Marian: *Herby miast polskich*. Warszawa : Wydawnictwo Arkady, 1960, s. 167 (Frystak), 218 (Lidzbark), 269 (Piwniczna), 311 (Sulęcín). Niektoré erby s motívom Baránka možno vysvetliť vplyvom cirkevného zeme-pána, o ktorých píše autor. V prípade chorvátskych miest pozri: ZMAJIĆ, Bartol: *Heraldika*. 2. rozšírené a doplnené vydanie. Zagreb: Golden marketing, 1996. s. 13, s. 153 – Tab. IV. – erb Pojatiča, Stubice(?). V Tirolsku je ďalšie mesto s erbom Božieho Baránka – Brixen. Okrem toho uvádza aj niektoré mestá v Uhorsku. K tomu pozri: LIND, Karl: *Städte-Wappen von Österreich-Ungarn nebst den Landeswappen und Landesfarben*. Wien : Anton Schroll et Co, Kunst-Verlag, 1885, s. 7, Tab. I. (Brixen), s. 13. Publikácia zachytáva aj niektoré lokality v Uhorsku, Tab. I. (Debrecín), Tab. III. (Krupina), Tab. V. (Szent-Endre, Trenčín).

⁴⁰ ACHEN, Sven Tito af: *Danske Kommunevåbener*. Hvem Hvad Hvor : Politikens Forlag, 1967, s. 7 a v prílohách s. 5. Motív Baránka v erbe mesta Assens. O príčine, prečo ho mesto začalo používať sa veľa z príslušného textu nedozvieme. Vieme len, že ho autor datuje medzi roky 1300 – 1350, pričom autor píše, že je to symbol Krista.

⁴¹ NÉVÉUS, Clara – WÆRN, Bror Jacques de – ERIKSSON, Kurt: *Ny svensk Vapenbok*. Stockholm : Streiffert i samarbete med Riksarkivet, 1992, s. 20 – Gotland (ako krajinský erb), pečať Gotlandu je z r. 1280. Baránok (s rohami!) s krížom, s. 67 – Gotland (ako obecný erb, Baránok s krížom s vlajkou). Na s. 67 – Visby s pečaťou, známa už z r. 1340 a Baránok je s krížom s vlajkou (na ktorej je kríž) so striedajúcou krvou do kalicha. Na s. 178 – Baránok v erbe biskupstva vo Visby. Vzhľadom na túto skutočnosť možno priamo spojiť erb Baránka v obecnom erbe Visby s cirkevnou tradíciou (kapitula, biskupstvo). Na s. 84 erb Järfälly s motívom Baránka s dvojitým krížom. Pečať známa až z r. 1570.

⁴² Monografie k českým krajinám: ČAREK, J.: Městské znaky, s. 69-435 (katalóg znakov), 439-451 (register erbových znamení a figur) a ďalej PŘIBYL, Alois – LIŠKA, Karel: *Znaky a pečete středočeských měst*. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1975, 280 s. Situáciu absencie Božieho Baránka ani jedna z týchto publikácií (ani iných mne dostupných) nerieši.

⁴³ K tomu pozri napr. práca: GALBREATH, D. L. – JÉQUIER, Léon: *Lehrbuch der Heraldik*. Lausanne : Battenberg-Verlag, 1978, s. 46 (obrázok 47) – veľkonočný Baránok kombinovaný s domácim (vlastným) znakom kríža na jednom z náhrobných kameňov v augustiniánskom kláštore pri Toulouse zo 14. storočia, ďalej na s. 50 (obr. 60) – Boží Baránok na jednom z erbov cechov, ktoré sú na strážnej tabuli mesta Bazileja z r. 1415; taktiež s. 141 (obr. 306) – veľkonočný Baránok v kombinácii s baranom na pečati mäsiarskeho cechu v Bazileji (14. storočie); pozri aj s. 140-141 (baran – v porovnaní s náboženským symbolom – Božím Baránkom so svätožiarou a zástavou s krížom ako symbol s typickou farebnosťou strieborný v červenom poli); napokon aj s. 162 (cirkevné a náboženské symboly). V rámci miest je tento symbol dost zriedkavý (priamu zmienku o Baránkovi na erboch miest som v diele nenašiel).

predpokladať, že je tomu tak najmä preto, že ich pôvod je menej jasný – jednoducho sa objavil ako pečatný symbol mesta, obce či biskupa.

Prečo v prípade Krupiny a ďalších miest ich predstavitelia rozhodli, že budú používať erb s motívom Božieho Baránka, nie je riadne objasnené. Ak pripustíme jeho prepojenie na cirkevnú oblasť, symbol Baránka má viacero možných vysvetlení či spojení. Tento symbol je znakom Jána Krsťiteľa alebo tiež Spasiteľa Ježiša Krista, ktorý nesie hriechy celého sveta, vstáva z mŕtvych a nakoniec víťazí. Baránok je preto často zobrazovaný s gloriolou, s krížom, zástavou víťazstva a v neskoršom období aj s kalichom, do ktorého z jeho boku strieka krv.⁴⁴ Toto je aj prípad veľkej pečate mesta Krupina a taktiež polepšeného erbu z roku 1609. Možno i kvôli symbolike smrti, zmŕtvychvstania a definitívneho víťazstva sa dostáva do symboliky miest. Prečo však použila Krupina a iné mestá symbol Baránka, nie je dodnes celkom jasné.⁴⁵ Na Slovensku si totiž mestá ako pečatné symboly vyberali hradby, ktoré ich identifikovali ako nezávislé komunity od okolitých feudálov, boli tiež symbolom ich bohatstva a nezávislosti (Bratislava, Banská Štiavnica), alebo si vyberali cirkevné symboly (sv. Alžbeta – Košice, azda aj sv. Katarína – Kremnica spolu s vložením štátneho anjouovského erbu),⁴⁶ ktoré zobrazovali svätcov ako ich patrónov a patrónov ich farských kostolov.⁴⁷ V prípade Krupiny sa pečatný symbol a patrón hlavného farského kostola nezhodovali, hoci niektorí historici uvažujú, že má jednoznačne cirkevný pôvod. Hlavný farský kostol bol v Krupine najprv zasvätený svätému Petrovi, no to ešte v predmestskom vývoji pred príchodom nemeckých hostí, a zrejme len krátku dobu. Po príchode Sasov bol vybudovaný nový kostol zasvätený Blahoslavenej Panne Márii. Podobne aj

---

⁴⁴ K symbolu Božieho Baránka pozri najmä BUBEN, M.: Encyklopedie heraldiky, s. 40. Baránok ako symbol rytierskych rádov: VRTEL, Ladislav: Náčrt vývoja cirkevnej heraldiky na Slovensku. In: *Zborník príspevkov k slovenským dejinám. K životnému jubileu univ. prof. PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.* zost. Vincent Sedlák. Bratislava : Slovenský historický ústav Matice slovenskej, 1998, s. 146-147, ďalej heslo Agnus Dei v diele *Ottův slovník náuční*. 1. diel. A – Alpy. Praha : J. Otto, 1888, s. 454, ďalej heslo v diele *Lexikon für Theologie und Kirche*. 6. zv. *Kirchengeschichte bis Maximianus*. Freiburg – Basel – Rom – Wien : Herder, 1997, s. 622 (heslo Lamm), ďalej BIEDERMANN, Hans: *Knaurs Lexikon der Symbole*. München : Droemer Knaur, 1989, s. 261-262, LEMÁITROVÁ, Nicole et al.: *Slovník křesťanské kultury*. Praha (?): Garamond, 2002, s. 27-28. Z hľadiska významu a využitia v umení pozri tiež BALEKA, Jan: *Výtvarné umění. Výkladový slovník*. Praha : Academia, 1997, s. 12 a LEONHARD, Walter: *Das grosse Buch der Wappenkunst*. 1. vyd. 1978, dotlač 2000, München : Verlag Georg D. W. Callwey, 2000, s. 228 (častá erbová figúra).

⁴⁵ NOVÁK, J.: Obsahová náplň slovenských mestských i obecných erbov, s. 253-261.

⁴⁶ NOVÁK, Jozef: *Erby miest vyhlásených za pamiatkové rezervácie*. Bratislava : Tatran, 1986, 118 s.

⁴⁷ Kremnický pečatný symbol je podľa Teodora Lamoša ikonografizovaný adorujúci panovník Karol Róbert (od ktorého mala Kremnica prvé známe privilégia) pred Pannou Máriou, ktorej bol dedikovaný hlavný kostol už v stredoveku, ktorý mal až neskôr iné banícke patrocínium sv. Kataríny.

Trnava použila ako pečatný symbol cirkevný motív, vyplývajúci zo symbolickej skratky gréckeho mena Ježiša Krista – skrížených písmen I a X (Iesus Xristos), ktoré boli doplnené písmenami gréckej abecedy alfou a omegou, ďalej hviezdíčkou a krížom, no hlavný farský kostol bol a je zasvätený svätému Mikulášovi.⁴⁸ Symbol veľkonočného Baránka v Krupine nie je možné jednoznačne vysvetliť, keďže nie je variantom štátneho erbu a priamo sa nespája s patrónom farského kostola. Taktiež nie je jasné, prečo si tieto mestá vybrali do erbu Baránka (ako atribút), a nie postavu svätca, ako to bolo u ostatných miest.⁴⁹ Otázka pôvodu erbu sa dotýka aj mesta Trenčín, kde je farský kostol (podobne ako v Krupine) zasvätený Panne Márii. Nevieme však, aké patrocínium mal v roku 1321 zaniknutý kostol v Trenčíne, a nie sú indície, že by to mal byť sv. Ján Krstiteľ, ktorého atribútom je Boží Baránok.⁵⁰ Prečo Krupina nepoužila variant štátneho symbolu môže byť zdôvodnené i tým, že Krupina začala používať božieho Baránka s cieľom odlíšiť vlastnú pečať od iných mestských pečatí (napríklad Banskej Štiavnice, Zvolena, Banskej Bystrice).

Autori tiež uvažujú, že symboly Božieho Baránka mohli mestá prebrať od rytierskych rádov. Boží Baránok Krupiny a Trenčína je veľmi podobný symbolu johanitov. I niektoré európske mestá používali erby s využitím symbolov rytierskych rádov,⁵¹ no toto prepojenie je v prípade Trenčína alebo Krupiny neisté, aj keď sú stvárnenia Baránka podobné.⁵² Literatúra priamo spája nemeckých rytierov s patrocíniom sv. Alžbety, pričom sa uvažuje, že pôsobili v blízkej Banskej Štiavnici. Belo IV. (brat sv. Alžbety, patrónky rytierov – špitálnikov) údajne rád rozmiestňoval posádky johanitov vo významných lokalitách.⁵³ V Krupine aj v Banskej

⁴⁸ RÁBIK, Vladimír: Belo IV. a protomestské sídliská v roku 1238. In: RAGAČOVÁ, Júlia – RÁBIK, Vladimír (eds.): *Trnava 1238 – 2018. ...úspešný európsky príbeh...* Trnava : Trnavská univerzita, 2018, s. 35-36. Podľa autora bol pôvodne trnavský Kostol sv. Mikuláša v druhej ostrihomského arcibiskupa a od roku 1211 Ostrihomskej kapituly. Autor predpokladá, že to bolo podobne aj vo Zvolene. V Trnave aj vo Zvolene išlo pôvodne o kráľovské kaplnky.

⁴⁹ Túto skutočnosť som konzultoval s prof. PhDr. Jozefom Novákom, DrSc. Podľa jeho vyjadrenia je problém Krupiny a Trenčína zatiaľ nejasný. K tomu pozri list Jozefa Nováka Miroslavovi Lukáčovi, datovaný v Bratislave 17. 2. 2005 (archív autora).

⁵⁰ FOJTÍK, J.: Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy, s. 71.

⁵¹ O využití symbolov rádov v mestských erboch: SKRÍVÁNEK, František: Heraldické motívy rytířských řádů v městských znacích zemí Koruny české, Polska, bývalého Pruska a Pomorí. In: *Heraldika a genealogie*. roč. XXXIX, č. 2, 1996, s. 101-129.

⁵² Johaniti svoje symboly dali vyraziť aj na vlastné mince a objavujú sa aj na pečati johanitskej komendy. K tomu pozri VRTEĽ, L.: Osem storočí slovenskej heraldiky, s. 48-49 (miesta kde pôsobili johaniti, ich symboly), s. 50 (pečať johanitskej komendy), s. 98 (erb a pečať mesta Trenčín). O tom aj SLIVKA, Michal: Rádové domy a štruktúra osídlenia Slovenska v jeho politických a sociálno-ekonomických vzťahoch (so zameraním na krížovnícke rády). In: *Archaeologia historica*. roč. 12, Brno, 1987, s. 38.

⁵³ V dostupnej literatúre sa informácie o johanitoch (či inom rytierskom ráde) v Krupine nenačítajú. K tomu pozri: REISZIG, Ede: A János-lovagok birtokviszonyai Magyarországon.

Štiavnici bol špitál, no priamy dôkaz o prítomnosti rytierskeho rádu nemáme. Krupinský špitál aj s Kostolom sv. Alžbety mal sociálne zameranie a bol pod patronátom mesta. Preto priamy vplyv nemeckého (alebo nejakého iného) rádu na prevzatie symbolu Baránka v prípade Krupiny nepredpokladáme. Na druhej strane nie je vylúčené, že Krupinčania sa stretli s rytiermi – johanitmi –, ktorí bojovali vo vojsku panovníka, tak, ako to mešťanom ukladala klauzula privilégia z roku 1244. Vo vojnových výpravách sa mohli stretnúť s rôznymi symbolmi bojujúcich rytierov. Možno tiež uvažovať o tom, že ak neprebrali priamo symbol zo štítov, mohli prevziať jeho farebnosť (červená zástava – strieborný kríž) – červené pole štítu a strieborný Baránok. No takáto kombinácia farieb – heraldické sfarbenie – bolo všeobecne rozšírené a ľahko prevzateľné z hocikákeho prameňa. Keďže sa po boku panovníka Krupinčania potrebovali nejako identifikovať, potrebovali aj identifikačný znak, no ak ich bolo len niekoľko, potom sa nevyhnutne pripojili k časti vojska (možno) župana a bojovali pod jeho symbolmi. Preto je otázne, či vôbec možno pripustiť použitie zástavy bojujúcimi zástupcami Krupinčanov (ako sa predpokladá v prípade Nitry), alebo či možno pripustiť použitie štítu so symbolom Baránka. Je celkom možné, že nepoužívali vlastné viditeľné odznaky príslušnosti k mestu. Možno tiež uvažovať o použití vlajky v dobre identifikovateľných farbách so symbolom Baránka (?). Aj keď by som pripustil túto tézu iba ako úvahu, je nutné poukázať aj na to, že iné mestá na podobnej vyspelej úrovni – a mestá, ktorých posádky bojovali po boku panovníka – využívali v pečatiach menej heraldicky vyspelé symboly (sv. Alžbeta v prípade Košíc, hradby v prípade Bratislavy a pod.). Takéto vybočenie z heraldického vývoja našich miest a nedostatok príkladov skôr smeruje k záveru zavrhnúť úvahu o samostatnom symbole, pod ktorým by Krupinčania bojovali vo vojsku panovníka. Rovnako je málo pravdepodobné, že by si Krupinčania zvolili pečatný symbol od špitálnikov alebo od iného rádu, keď mohli mať vzor v panovníckych symboloch, s ktorými sa najčastejšie stretávali na uhorských denároch.⁵⁴

Aj novšia historická spisba uvažuje o prevzatí symbolu Baránka, ktorý je zobrazený na minciach – denároch Ondreja II., Bela IV. a ďalších panovníkov.⁵⁵ Boli to mince značne rozšírené a používané

In: *Történelmi Tár*. roč. XII, 1911, s. 368-400, REISZIG, Ede: IV. Béla király és a János lovagrend Magyarországon. In: *Századok*. roč. XXXV, 1901, s. 520-541, REISZIG, Ede: Róbert Károly és a János lovag-rend. In: *Századok*. roč. XXXVII, 1903, s. 515-530.

⁵⁴ K tomu najmä SLIVKA, M.: *Rádové domy*, s. 383-402, najmä s. 397-398.

⁵⁵ VRTEL, L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*, s. 59. Autor však nerieši motiváciu prijatia konkrétne Božieho Baránka do erbov miest. Podobný názor (dávanie do súvisu mincí panovníkov a erbov miest) pozorujeme aj u iných autorov. K tomu pozri PALUGYAY, I.: *Szabad királyi városok leirása*. I., s. 392. Podobne aj MATUNÁK, Mihály: *Adatok Korpona történetéhez*. Korpona, 1902, s. 1-5, to isté porovnaj: MATUNÁK, Mihály: Korpona

dlhšie obdobie, pričom sa stali symbolom moci panovníka a mohli byť v obehu dostatočnú dobu na to, aby sa v prípade niektorých miest stali vzorom pre zavedenie vlastného pečatného symbolu už v druhej polovici 13. storočia. Aj pečatné symboly (a erby) iných miest pripomínajú varianty štátneho erbu (dvojkríža), zobrazeného na minciach. Žilinský erb s koreňmi na strednom brvne kríža, ako aj šuriansky a topolčiansky s hviezdíčkou a mesiacom pri kríži, sa podobajú minciam Ladislava IV. a Ondreja III.⁵⁶ Analógie s vyobrazeniami numizmatického materiálu našiel aj Radoslav Ragač v súvislosti so zvolenským barličkovým dvojitým krížom.⁵⁷ Na jednej z mincí je dvojitý kríž vyrastajúci z kopčekov (?), ďalší vyrastajúci z koruny, na ďalšej je už s hviezdou a mesiacom pri kríži medzi oboma priečnymi brvnami, ďalší jednoduchý kríž vyrastá z koreňov.⁵⁸ Tak ako tieto mestá mohli prebrať symboly dvojitého kríža

---

sz. kir. város régi cimere. In: *Korpona és Vidéke*. roč. 3, č. 39, 1900 (27. 9.), s. 1-3. Autor takisto spája mince Ondreja II. a Bela IV. s erbami miest, na ktorých je Baránok, tvrdí však, že Krupina dostala erb veľkonočného Baránka od Ondreja II. v r. 1218, a to aj po tom, ako sa vrátil z výpravy do Svätej Zeme. Autor vidí analógie so symbolikou na minciach francúzskeho kráľa Ľudovíta Svätého. Mince s Baránkom publikoval KLIMPERT, Richard: *Lexikon der Münzen, Masse, Gewichte, Zählarten und Zeitgrößen alle Länder der Erde*. Graz : Akademische Druck - u. Verlagsanstalt, 1972, s. 6. M. Matunák tvrdí, že erb bol pre Krupinu odmenou za pomoc v krížiackej výprave. Takýto mechanizmus prevzatia do pečatného symbolu nepredpokladám. Erby používali v tom čase panovník a len niektorí bojujúci šľachtici (nie všetci!), ale tiež nie mestské komunity vo svojich pečatiach. Navyše v tom čase Krupina nepoužívala vlastný pečatný symbol (a teda ani Božieho Baránka v pečati - pričom to ešte erb nebol). Podobný názor (erb od Ondreja II.) má aj SLIAČAN, Josef: *Krupina. Vlastivedná a propagačná brošúra*. Krupina : Mesto Krupina, 1944, s. 15-17. Informácie o erbe mesta zosumarizoval i JÚDA, Vladimír: Erb a zástava mesta Krupiny. In: *Kultúrno spoločenský mesačník mesta Krupina*. roč. 1, 1991 (august), s. 6-7, pričom sa k priamemu roku prijatia erbu nevyjadruje, sleduje názory starších autorov.

⁵⁶ Je rovnako možné, že mincami bol ovplyvnený rytec pečatidla. Výroba mincí a pečatidiel mali vo svojej podstate veľmi blízko. Doposiaľ nie je vyriešená otázka kto ryl najstaršie mestské pečatidlá. Je možné, že ich ryl rytci spojení s mincovňami (mincovňou), alebo že tam boli školení(?). Razidlné pravdepodobne vedeli ryt' aj zlatníci, ktorí mohli byť takisto úzko prepojení na mincovne. V období 13. - 14. storočia bolo v rámci Uhorska niekoľko mincovní (v 13. st. u nás neboli, na Slovensku len oveľa skôr a potom od 14. storočia - Kremnica). Rovnako možno uvažovať o rytcovi - majstrovi, ktorý vyhotovil typárium pre viacero miest podľa ich požiadaviek. Nateraz však nemožno vysloviť jednoznačný súd.

⁵⁷ RAGAČ, R.: Vývin erbu mesta Zvolena do konca 17. storočia, s. 46.

⁵⁸ UNGER, Emil: *Magyar Éremhatározó I. (1000 - 1540)*. Budapest : Ajtósi Dürer Kiadó, 1999, s. 323, č. 323 (dvojkríž s koreňmi, kopčekmi?), s. 107, č. 324 (dvojkríž s kopčekmi?), s. 107, č. 325 (to isté), s. 108, č. 332 (dvojkríž s hviezdíčkou a mesiacom medzi priečnymi brvnami a guľičkami pod dolným brvnom), s. 109, č. 340 (latinský kríž s koreňmi). Aj u predchádzajúceho panovníka Ladislava IV. pozorujeme dvojkríž vyrastajúci z podstavca. UNGER, E.: *Magyar Éremhatározó I.*, s. 102-103, č. 280, č. 285. K tomu pozri tiež HUSZÁR, Lajos: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*. München : Battenberg, 1979, s. 69, č. 369, s. 70, č. 375 (mince Ladislava IV.), s. 73, č. 408, s. 74, č. 423, č. 424, č. 425, č. 426, č. 427 (mince Ondreja III.). Huszár na rozdiel od Ungera mince uverejňuje ako fotografie, Unger ako prekreslené.

rôzne modifikované z mincí oboch panovníkov, je pravdepodobné či možné, že podobne postupovala aj Krupina. Symbol Božieho Baránka sa však začína objavovať už na minciach o niekoľko desaťročí skôr. Je možné, že Krupina vzhľadom na svoj historický vývoj (v porovnaní so Žilinou, Šuranmi, Topolčanmi) v 13. storočí si takýto postup zvolila skôr, a teda aj inšpirácia mohla byť v starších minciach panovníkov Ondreja II. a Bela IV. Príčinou mohlo byť aj to, že obaja panovníci sú spájaní s príchodom saských kolonistov a rozvojom mesta. Vzťahy Bela IV. ku Krupine charakterizujú aj ďalšie skutočnosti – od vydania privilégií, cez rozšírenie pozemkového vlastníctva mesta, až po politickú a vojenskú ochranu pred ohrozovateľmi mestskej komunity. Vo vzťahu Ondreja II. ku Krupine môžeme len predpokladať niektoré skutočnosti (v čase jeho predchodcu – Bela III. alebo počas jeho vlastnej vlády na územie Krupiny zrejme prišli prví kolonisti). Belo IV. udelil Krupine prvé veľké privilégiá (1238?) a obnovil ich po tatárskom vpáde v roku 1244. Najrozšírenejšie symboly – dvojité kríž a na druhej strane Baránok Boží – sa ľahko mohli stať zdrojom inšpirácie pre mešťanov pri výbere pečatných symbolov. Podľa názoru niektorých heraldikov, bol dvojité kríž (prípadne sedemkrát delený štít) udelený panovníkom, alebo s jeho súhlasom používaný. O mestských erboch s rôznymi motívmi (i náboženskými symbolmi) v najstaršom období panovník nerozhodoval, mestá si ich zvolili sami.⁵⁹ Aj Božieho Baránka si mestá zvolili ako vlastný symbol samy. Baránok Boží však nebol len náboženský symbol. Náboženské symboly si volili zvyčajne mestá v tom prípade, keď priamo súvisel s patrónom ich kostola (prípadne sa s ním zhodoval), čo v prípade Krupiny a Trenčína (podľa doterajších poznatkov) celkom neplatí. Obe mestá si tento symbol zvolili zrejme ešte pred začiatkom 14. storočia. Vzhľadom na uvedené je reálnejšie uvažovať o prevzatí symbolu už v 13. storočí (v jeho druhej polovici), než začiatkom 14. storočia, ako o tom píše Jozef Novák.⁶⁰ Autor tvrdí, že aj vznik administratívnej činnosti mesta je potrebné položiť do prvých rokov 14. storočia, o čom jestvujú priame písomné doklady. Ďalším argumentom v prospech tvrdenia o používaní pečatného symbolu ešte v druhej polovici 13. storočia je vyspelosť mestskej kancelárie.⁶¹ Táto vyspelosť súvisela zrejme s dostatočnou ekonomickou silou

⁵⁹ Okrem tu uvedených prác k pečatiam a erbom miest s erbami v nemeckom prostredí pozri LEONHARD, W.: *Das grosse Buch der Wappenkunst*, s. 41 (mesto Landau z r. 1286, Speyer z r. 1263 – v kombinácii s náboženským symbolom Madony s dieťaťom), s. 63 (erby miest), s. 73 – drevoryt s erbami miest. Jedno mesto, ktorého názov nie je možné identifikovať, má v erbe Baránka. Erby sú v neskorogotických štítoch (14. – 15. st.).

⁶⁰ NOVÁK, J.: *Slovenské mestské a obecné erby*, s. 221.

⁶¹ O začiatku činnosti mestskej kancelárie v 13. storočí sa zmieňuje IVÁNY, Béla: *Eperjes szabad királyi város czimerei és pecsétjei*. In: *Turul.* roč. 29, 1911, s. 18. Krupinu priraduje k Ostrihomu, Banskej Štiavnici, Sopronu, Budínu, Stoličnému Belehradu a Košiciam. Uvádza tu tiež

a nevyhnutnosťou používať vlastnú pečať s osobitným symbolom. Podľa historika Richarda Marsinu listinu z roku 1238, ktorú potvrdil panovník Belo IV. (riešenie sporu medzi Krupinou a bzovickým prepoštvom), môžeme charakterizovať ako prijímateľské vyhotovenie.⁶² To znamená, že Krupinčania (autor alternatívne uvažuje, že to mohol byť aj bzovický kláštor) podľa inštrukcií kňaza Jána, ktorý zastupoval panovníka, dali túto listinu vyhotoviť notárovi (kňazovi) mesta Krupina (prípadne v bzovickom kláštore) a panovníkov zástupca kňaz Ján ju dal potvrdiť veľkou dvojitou panovníkovou pečaťou. Ak by sme pripustili, že listina bola vyhotovená v Krupine, možno hovoriť o vyspelejšej kancelárskej praxi už pred tatárskym vpádom. Novšie výskumy skôr predpokladajú, že aj väčšie mestá (Bratislava, Trnava) na začiatku svojej kancelárskej činnosti zlistiňovali s pomocou cirkevných inštitúcií,⁶³ čo možno predpokladať i v Krupine. Tatársky vpád síce spomalil vývoj mesta, ale vývoj po ňom, najmä príchod nových kolonistov, spôsobil nárast pôvodnej hospodárskej sily a predpokladáme, že aj možnosti vydávať listy a listiny.

Navyše aj právo obchodovať v rámci celého územia Uhorska a oslobodenie od (kráľovských) mýt, ktoré je zakotvené v obnovenom privilégii z roku 1244, dovoľuje uvažovať o nevyhnutnosti zvoliť si pečaťný symbol. Obchodníci z Krupiny sa totiž museli nejakým spôsobom preukazovať – pravdepodobne ešte len pečaťou (alebo už spečatenou listinou?), ktorá bola jednoznačne identifikovateľná, a to aj pre mýtnikov, ktorí nevedeli čítať. Použitie cirkevných pečatí mimo listiny je zdokumentované v dekrétach kráľa Kolomana. Týkali sa predvolávacej pečate biskupov, nie mešťanov.⁶⁴ Samozrejme, iba nepriamo možno uvažovať o tom, že pečať mimo listiny mohli použiť aj obchodníci a mešťania – obyvatelia mesta za hranicami jeho územného obvodu. Na použitie pečate a (spolu)vyhotovenie

---

prvú známu listinu Krupiny z r. 1316 (MNL Budapest, OL, DL 1865). Autor tvrdí, že aj keď je listina len z r. 1316, je možné, že Krupina zlistiňovala (i spečatovala) už v 13. storočí.

⁶² MARSINA, Richard: Vývoj listinného písma v stredoveku na Slovensku. In: *Slovenská archivistika*. roč. XXVI, č. 1, 1991, s. 19-33. Autor predpokladá, že od 13. storočia mohli mať spečatovacie zariadenie okrem cirkevných inštitúcií (kláštory, kapituly, biskupstvá) a kráľovskej kancelárie aj mestá Trnava a Krupina. V predchádzajúcom diele, ktoré uvádza sa zlistiňovaním u miest pred 13. storočie nezaobera (rieši problematiku zlistiňovania iba kráľovských listín, županov a iných svetských hodnostárov a cirkevných inštitúcií). K tomu pozri MARSINA, Richard: *Štúdie k slovenskému diplomatúru II*. Bratislava : Veda, vyd. Slovenskej akadémie vied, 1989, s. 7-144.

⁶³ ŠEDIVÝ, Juraj: Stredoveké mestá na Slovensku a ich pragmatická (diplomatická) písomná kultúra. In: HRDINA, Jan – JÍŠOVÁ, Kateřina (eds.): *Ústřední písemná kultura v českých a moravských městech ve středověku a raném novověku (Dokumenta Pragensia IX)*. Praha – Dolní Břežany : Archiv hlavního města Prahy, 2018, s. 95.

⁶⁴ Pečať sa používala i na ďalšie právne akty – mimo listiny. O tom podrobnejšie: GLEJTEK, Miroslav: *Stredoveká cirkevná pečať. Prameň kresťanskej ikonografie*. Hradec Králové : Univerzita Hradec Králové – Filosofická fakulta, 2013, s. 84.

listiny z 1. polovice 13. storočia mestskou komunitou v Uhorsku s výnimkou Slavónie máme iba zo Stoličného Belehradu z roku 1249. O tom, či v Belehrade používali pečať aj samostatne, informácie nemáme. Ďalšie pramene dokladajú použitie pečatí v 2. polovici 13. storočia a neskôr, pričom o niektorých z nich autori uvažujú, že mohli vzniknúť už pred rokom 1235.⁶⁵ V Trnave je doložená kancelárska činnosť roku 1250.⁶⁶ V prípade najstarších miest Uhorska sa javí isté časové spojenie medzi udelením prvých písomných privilégiií pre komunity hostí a skorým začiatkom vyhotovenia pečatidla, ktoré ich reprezentovalo. Také skoré, čo i len nepriame doklady (pravda, okrem udelenia a obnovenia privilégia r. 1238 a 1244 a úvahy o prijímatel'skom vydaní listiny z roku 1238) spečat'ovania, v Krupine nemáme. Zavedenie používania mestskej pečate v Krupine mohli urýchliť aj viaceré spory s okolitými feudálmi a blízke

⁶⁵ Listina Stoličného Belehradu (komunity hostí známych v prameňoch ako Latini) mala byť vyhotovená spoločne s kolegiálnou kapitulou v roku 1249, no jej znenie sa zachovalo iba v mladšom odpise z 15. storočia. V roku 1270 už Stoličnobelehradčania spečatili listinu samostatne, pričom v intitulácii je uvedené, že ju vydávajú richtár a 12 prisázní a všetci mešťania tohože mesta: „...iudex castri Albensis et duodecim iurati ac universi cives castri eiusdem“. Na pečati je kruhopis nasledovného znenia: S · LATINORVM · CIVIVM : ALBENSIVM · . Táto listina z roku 1270 sa zachovala v origináli, vrátane jej pečate. Autor KUBINYI, András: Székesfehérvár középkori oklevéladása és pecsétjei. In: KRALOVÁNSZKY, Alán (ed.): *Székesfehérvári évszázadai II. Középkor (István Király Múzeum Közleményei 14.)*. Székesfehérvár, 1972, s. 151-153 poukazuje na rozdiel medzi intituláciou listiny a textom pečate, pričom uvažuje, že zrejme vznikla skôr – ešte pred rokom 1249, najneskôr v 30. rokoch, kedy sú obyvatelia Belehradu samostatne uvádzaní ako Latini, no uvažuje aj o jej zavedení koncom 12. resp. začiatkom 13. storočia. Erik Fügedi uvádza, že prvé privilégiaách dostali stoličnobelehradskí Latini už v časoch Štefana III. (1162 – 1172), s čím ale niektorí historici nesúhlasia a datujú prvé písomne udelené privilégium do roku 1237. Skoré zlistňovanie historiografia zaznamenáva aj v Ostrihome, v ďalšom meste, kde sa prísťahovali Latini. Podobne autori uvádzajú, že pečať peštianskych nemeckých hostí usadených v Budíne, odkazuje symbolikou arpádovských brvien k pečatiam Ondreja II. (a pred rok 1235). K tomu pozri FÜGEDI, Erik: Die Entstehung des Städtewesens in Ungarn. In: *Alba Regia Annales Musei Stephani Regis*. roč. X, 1969, s. 111-114. V poznámke č. 119 sa zaoberá pečaťou peštianskych mešťanov. Historik Kubinyi dokladá prvú spečatenú listinu k roku 1262 (pečať sa nezachovala), no plné rozvinutie kancelárskej praxe a použitie pečate peštianskych mešťanov presťahovaných na budínsky hradný vrch k roku 1292 a všima si tiež to, že rubovou stranou s arpádovskými brvnami odkazuje na pečate panovníka Ondreja II., a teda i pred rok 1235. Na arpádovské brvná ukazuje i rubová strana pečate Ostrihomu. K tomu: KUBINYI, András: Buda város pecséthasználatának kialakulása. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából XIV (Budapest várostörténeti monográfiái XXII)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1961, s. 109-112 a obrázky č. 1 – 10 v prílohe. Na s. 119 v tej istej štúdií Kubinyi uvádza doklady kancelárskej činnosti (údaje o listinách) niekoľkých miest v Uhorsku a v Slavónii k rokom: 1244 Dubica, 1255 Ostrihom, 1258 Trnava, 1268 Budín, 1268 Rudnava, 1270 Stoličný Belehrad, 1271 Zengg, 1271 Biheg, 1274 Sopron, 1275 Banská Štiavnica.

⁶⁶ RÁBIK, V.: O najstaršom trnavskom mestsom znaku, s. 20. Autor cituje monografiu J. Šimončíča a J. Watzku (edds.): *Dejiny Trnavy*. Trnava, 1989, s. 39. Autori informujú o inom dátume (1250) než ho uvádza KUBINYI, A.: Buda város pecséthasználatának kialakulása, s. 119 (r. 1258).

kontakty s okolitými mestami. V rámci nich sa mohli predstavitelia mesta oboznámiť s kancelárskou praxou týchto miest. Napríklad v roku 1266 v spore s Hunt-Poznanovcami vystupujú Krupinčania spolu s mešťanmi Banskej Štiavnice. Ďalej v roku 1278 panovník Ladislav IV. vydal potvrdenie, že Krupina patrí pod právomoc panovníka, a nie pod právomoc hontianskeho župana Demetera z rodu Hunt-Poznanovcov, ktorý sa snažil Krupinu získať.⁶⁷ Spory, prípadné žiadosti panovníkovi, či korešpondencia s inými mestami, si mohli vynútiť používanie pečate na uhadnovenie listov a listín, ktoré vydávali. Na základe toho museli Kupinčania vyriešiť otázku symbolu, ktorý na pečať použijú. Použitie vlastnej pečate taktiež slúžilo na výrazné odlišenie sa od pečaťných symbolov iných miest. Pre jej skoré zavedenie mohla byť vzorom prax skorého používania pečate blízkej Banskej Štiavnice, Zvolena či Banskej Bystrice. Najstarší odtlačok nemeckej komunity mešťanov z Banskej Štiavnice je dodnes uchovaný na listine, vydannej richtárom a radou mesta v roku 1275.⁶⁸ Rovnako pečate Zvolena a Banskej Bystrice sa vo všeobecnosti datujú, vzhľadom na ich ranogotický štít, do druhej polovice 13. storočia.⁶⁹ To, že Krupina nepoužila hradby ako Banská Štiavnica, možno vysvetliť tým, že v tom čase žiadne hradby nemala.

O starobylosti krupinského pečaťného symbolu a jeho používania ešte pred rokom 1301 nepriamo svedčí aj samotný zjednodušený nápis na pečatiach: SIGILLVM DE CORPONA, ktorý bol možno prevzatý z kruhopisu najstaršej pečate. Podobne zjednodušený kruhopis má i neďaleká Banská Bystrica, ktorej zrejme najstaršia (nedávno publikovaná) pečať bola datovaná najneskôr do 13. storočia.⁷⁰ K starým pečatiam podľa názoru niektorých heraldikov patrili nápisy na najstarších známych pečatiach (Banská Štiavnica, Bratislava), teda spreď polovice 13. storočia, s kruhopisom obsahujúcim slovo CIVIVM a mladšie pečate boli s nápismi

⁶⁷ Originál tejto listiny sa nachádza v mestskom archíve: MV SR, ŠA BB, pracovisko Archív Zvolen, fond MK : listiny..., ič. 14, sign. IA 5, šk. 2. Citované podľa: KLUČKA, M.: Mesto Krupina I, Inventár..., s. 11-12.

⁶⁸ Je možné uvažovať i o vplyve vyspelej a bohatšej Banskej Štiavnice na Krupinu aj v prípade kancelárskej praxe a (vrátane spečatovania vlastnou pečaťou). Ku kontaktom Krupiny a susednej Banskej Štiavnice aj s ďalšou podrobne rozvedenou literatúrou pozri najmä prácu: LUKÁČ, Miroslav: Kontakty Krupiny a Banskej Štiavnice – oltár Blahoslavenej Panny Márie v Krupine a jeho vzťah k oltáru Majstra MS z roku 1506 v Banskej Štiavnici. In: LABUDA, Jozef – ČELKOVÁ, Mária (eds.): *Neskorogotický oltár Majstra MS z roku 1506 v Banskej Štiavnici. Zborník prednášok z medzinárodného sympózia*. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2003, najmä s. 119-126.

⁶⁹ NOVÁK, J.: Pečate miest a obcí na Slovensku I. zväzok A – M, s. 50-51 (B. Bystrica); NOVÁK, Jozef: *Pečate miest a obcí na Slovensku II. zväzok L – Ž*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2008, s. 536 (Zvolen).

⁷⁰ GRAUS, Igor: K najstaršej podobe erbu Banskej Bystrice. In: *Genealogicko-heraldický hlas*. roč. 10, č. 2, 2000, s. 16-22.

SIGILLVM CIVITATIS. Formulácia CIVIVM sa v prípade Krupiny zachovala na mladšej pečati s minuskulou (používaná od 14. – 15. storočia), čo ale môže odrážať ešte v staršom období používanú pečať, ktorá sa nezachovala (a pôvodne bola zrejme vyhotovená v majuskule). Nápis sa mohol upraviť podľa dobovej potreby, ale symbol a obsah (text) nápisu ostával rovnaký (CIVIVM...). Táto úvaha je len špekuláciou, nateraz nedoloženou prameňmi. Jozef Novák upozorňuje na opatrnosť pri použití tohto datovacieho prostriedku.⁷¹ Ako to dokumentujú pečate z 13. storočia, pečate najstarších miest na Slovensku alebo v Uhorsku majú rôzny kruhopsis: buď s CIVIVM (napríklad Stoličný Belehrad, Šopron, Bratislava, Banská Štiavnica, Trnava), alebo s CIVITATIS (Ostrihom, Zvolen), prípadne aj bez uvedenia komunity alebo obce iba s menom lokality v tvare SIGILLVM DE... (Krupina,⁷² Banská Bystrica).

Patrocínium – pôvodca krupinského symbolu?

Druhý najstarší kostol v Krupine z prelomu 12. a 13. storočia, pôvodne zasvätený Blahoslavenej Panne Márii, je typický pre oblasť banských miest a miest s ich vplyvom. Bola patrónkou a ochrankyňou (nebeským „majiteľom“) mesta.⁷³ Mariánsky kult, ktorý si zrejme programovo zvolili samotní mešťania ešte pred vznikom kostola a priniesli si ho pravdepodobne zo svojej vlasti – zo Saska alebo iných nemeckých oblastí, sa priamo nepremietol do pečatného symbolu, neskoršieho erbu

---

⁷¹ K pečatiam s kruhopsisom sigillum civium pozri najmä: NOVÁK, J.: Slovenské mestské a obecné erby, s. 31, pozn. č. 41 (pečať Bratislavy : SIGILLVM . CIVIVM . DE . PRESPVRGH (uverejnená v tabuľke II, obr. 1). V tabuľke I., obr. 1 pečať Banskej Štiavnice: S CIVIVM DE SCHEBNIT. Trenčín pozri na s. 358-359 : SIGILLVM CIVIVM . DE . TRENCZ, ďalej Trnava na s. 361 : S CIVIVM DE ZVMBOTHEL CVM ROTA FORTVNE ET DEVS IN ROTA. V prípade Zvolena – pozri s. 393-394 – zisťujeme istú odlišnosť, keď sa v kruhopsis najstaršej známej pečate nachádza (v rozpore z prechádzajúcim tvrdením) kruhopsis pečate S. CIVITATIS. DE SOLIO. Doložený je na listine z r. 1395. Je možné, že tvar pečate ostal a kruhopsis bol neskôr upravený z CIVIVM na CIVITATIS. Táto otázka nie je nateraz vyriešená. K daným problémom (sigillum civium, používanie majuskuly a minuskuly) pozri novšiu prácu: RAGAČ, Radoslav: Neznáma stredoveká pečať Žarnovice. In: *Genealogicko-heraldický hlas*. roč. 14, č. 2, 2004, s. 24-28. K otázke Zvolena a aj k tomuto problému porovnaj: RAGAČ, R.: Vývin erbu mesta Zvolena do konca 17. storočia, s. 41-56. K ďalším mestám (Stoličný Belehrad, Ostrihom, Šopron) informácie publikoval: KUBINYI, András: *Die Anfänge Ofens. (Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen. Reihe I. Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens. Band 60)*. Berlin : Kommission bei Duncker et Humblot, 1972, s. 80, najmä pozn. č. 413 (k problematike S. CIVIVM cituje W. Ebela: Über die rechtsschöpferische Leistung des mittelalterlichen deutschen Bürgertums. In: *Vorträge und Forschungen*, Bd. 11, b.r.v., s. 254) a pozn. č. 414 (uvádza prepis kruhopsisu pečatí vybraných miest v Uhorsku).

⁷² Do konca 13. storočia ju najnovšie datuje ŠEDIVÝ, J.: Stredoveké mestá na Slovensku, s. 99.

⁷³ KREJČÍK, Tomáš: *Pečeť v kultúre stredoveku*. Ostrava : Ostravská univerzita, 1998, s. 190.

mesta Krupina. Pečatným symbolom je totiž od najstarších čias Baránok Božík, teda symbolicky stvárnený Ježiš Kristus. Vyobrazenie Baránka je doložené na pečatiach od 14. storočia, s predpokladaným používaním už od 13. storočia. Isté prepojenie na mariánsky kult nemožno poprieť vzhľadom na postavenie a význam Panny Márie Bohorodičky a matky Spasiteľ' sveta. V kresťanskej ikonografii je Ježiš atribútom Panny Márie,⁷⁴ pričom sa často zobrazuje v jej náručí – v rôznych typoch mariánskych výjavov a v prostredí banských i nebanských miest aj ako Assumpta a v staršom období sa znázorňovala zrejme v podobe tróniacej Madony s Ježišom v náručí. Boží Baránok je identifikovaný symbolicky stvárnený Ježiš Kristus (Spasiteľ'). Takéto jasné prepojenie znázornené na pečatiach je skôr známe z cudziny. Napríklad francúzske mestá (Narbonne, Réalmont...) používali na lícnej strane pečate zobrazenie tróniacej Panny Márie s Ježišom v náručí a kruhopisom označujúcim pečat' mestskej komunity a na rubovej strane symbol Božieho Baránka s víťaznou vlajkou.⁷⁵ Takéto vysvetlenie však v slovenskej literatúre zatiaľ nebolo formulované.

V doterajšej odbornej literatúre je niekoľko vysvetlení, prečo sa do pečatí mesta dostal symbol Baránka Božieho. Okrem vplyvu križiackej výpravy, sprostredkovaného cez osobu panovníka Ondreja II., alebo vplyvu mincí arpádovských panovníkov Ondreja II., Bela IV. či ďalších kráľov,⁷⁶ tu ostáva tvrdenie o nejasnom pôvode (rovnako ako je to v prípade erbu Trenčína), ktorý by mal mať cirkevný pôvod.⁷⁷ Práve posledná téza i jasne náboženský význam symbolu Božieho Baránka navodzuje hľadanie údajov o motíve v prameňoch cirkevnej proveniencie, vo vizitачných protokoloch.

Stredoveké pramene a vizitачné protokoly zachytávajú zasvätenie hlavného farského kostola v týchto variantoch: Kostol Blahoslavenej

⁷⁴ RULÍŠEK, Hynek: *Slovník křesťanské ikonografie. Postavy – atributy – symboly*. 2. vyd. České Budějovice : Karmášek, 2006, heslo Ježíšek (nestránkované).

⁷⁵ Na pečati Béziers sa objavuje i kruhopis AGNUS DEI QUI TOLLIS PECCATA MUNDI DONA NOBIS PACEM. Prošba o zbavenie hriechov a nádej na mier s prepojením na mestskú kanceláriu jednoznačne odkazuje na prepojenie mestskej komunity, ktorá vystupuje v mene vyššej authority. Pečate s popisom publikované v diele: BEDOS, Brigitte: *Corpus des sceaux français du Moyen Age. Tome premier. Les sceaux des villes*. Paris : Archives Nationales, 1980, s. 120-123 (Béziers – na averze jazdec a na reverze Baránok), s. 158-159 (Carcassonne – na averze je mesto s hradbami a na reverze Baránok), s. 342 (Montdidier), s. 367-372 (Narbonne), s. 429-430 (Réalmont – P. Mária i Baránok sprevádzaný ľaliami a hviezdíčkami), s. 433 (Rieux), s. 443-445 (Rouen – jednostranná pečat' s Baránkom, na staršej pečati znázornený Lev, ktorého neskôr nahradil Baránok), s. 502-506 (Toulouse – na averze fasáda kostola a veža hradu a na reverze Baránok).

⁷⁶ LUKÁČ, M. a kol.: Krupina – monografia mesta, 2014, s. 121-122.

⁷⁷ V takomto smere uvažuje prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., ktorému ďakujem za konzultácie. K tomu list prof. Jozefa Nováka zaslaný M. Lukáčovi, datovaný v Bratislave 17. 2. 2005.

Panny Márie (1416,⁷⁸ 1420,⁷⁹ 1526⁸⁰),⁸¹ Kostol Nanebovzatia Panny Márie (1692⁸², 1713⁸³), Kostol Narodenia B. P. Márie so zdôraznenou úctou k Najsvätejšej Trojici (1715⁸⁴), Kostol (Blahoslavenej Panny Márie) Kráľovnej Anjelov 1754⁸⁵ a 1756.⁸⁶ K patrocíniumu z roku 1715 sa vracajú mladšie vizitácie (1781⁸⁷, 1828 – 1829⁸⁸) a napokon do súčasnosti platí

---

⁷⁸ MNL Budapest, OL, DL 43322. V latinskom texte: „...plebani ecclesi(a)e Beat(a)e Marie Virginis de Corpona...“. Listinu z 10. mája 1416 v maďarskom regeste uvádza: MÁLYUSZ, Elemér – BORSA, Iván (eds.): *Zsigmondkori oklevéltár V. (1415 – 1416)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1997, s. 502, č. 1877. V roku 1416 bol zaznamenaný v listinách týkajúcich sa sporu o desiatky medzi mestským farárom a bzovickým prepoštom. Podrobne k tomu: ŽAŽOVÁ, Henrieta: Svätá stolica a premonštráti na Slovensku (Bzovické, šahanské a turčianske prepoštvá). In: DOBROTKOVÁ, Marta – KOHÚTOVÁ, Mária (eds.): *Slovensko a Svätá stolica*. Trnava : Slovenský historický ústav v Ríme a Trnavská univerzita v Trnave, 2008, s. 122-125.

⁷⁹ MV SR, Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), pracovisko Archív Zvolen (ďalej PA Zvolen), fond Mesto Krupina I. (ďalej f. MK I.) Listiny, listy a príbuzné písomnosti: *Kráľ Žigmund r. 1420 schvaľuje uzmierenie medzi Jánom, farárom Kostola Panny Márie v Krupine a Pavlom, predstaveným kláštora sv. Štefana na Bzovíku*, ič. 45, sign. IB 3. V latinskom texte: „Plebanus Pa(u)lus Ecclesiae Ma(ria)e vi(r)ginis d(e) Korpona...“.

⁸⁰ MV SR, ŠA BB, PA Zvolen, f. MK I. Listiny, listy a príbuzné písomnosti: *Potvrdenie zo 6. júla 1526 o prevzatí predmetov z Kostola Blahoslavenej Panny Márie v Krupine*, ič. 91, sign. IB 49. V latinskom texte: „...de rebus argenteis ecclesiae portialis Beatae Virginis Marie de Korpona...“.

⁸¹ Informácie o patrocíniách Krupiny pred rokom 1526 načrtol: MEZŐ, András: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. Budapest : METEM, 2003, s. 434.

⁸² Eötvös Loránd Tudomány Egyetem – Egyetemi Könyvtár (ďalej ELTE EK) Budapest, fond Collectio Hevenessiana (ďalej f. CH), *Visitatio parochorum et parochiarum incltyi comitatus Zoliensis Anno MDCXCII...* (ďalej Vizitácia Zvolen 1692), s. 8-9.

⁸³ Prímási Levéltár Esztergom (Ostrihom), fond Visitatio canonicae (ďalej f. VC), *Visitatio parochorum et parochiarum incltyi comitatus Zoliensis... Anno 1713*, sign. Lib. 15b (ďalej Vizitácia Zvolen 1713), s. 1-2.

⁸⁴ Rímskokatolícka cirkev Farnosť Krupina (ďalej RKC FK) (archív), NYIZSNYANSZKY, Melchior: *Protocolum ecclesiae parochiae Carponensis ab anno d(omi)ni MCCXLIV ad MDCCC*, 1800, s. 509-510, rok 1715.

⁸⁵ RKC FK (archív), *Visitatio Canonica Exempta Parochiae Liberae Regiaq(ve) Civitatis Carponae Archi-Diaconatus Zoliensis, Districtus Inferioris, Anno 1754* (ďalej Vizitácia Krupina 1754). Je to samostatná vizitácia – separát. Ďalší exemplár je v jednom zväzku spolu s viacerými farnosťami aj v PL Esztergom, f. VC, Vizitácia Zvolen 1756 a Krupina 1754. V texte vizitácie sa uvádza: „...Ecclesia est dedicata SS. Trinitati, sub Titulo et Patrocinio Natae Reginae Angelorum...“. Rovnako aj: Archív Rímskokatolícka cirkev Biskupstvo Banská Bystrica (ďalej ARKC BBB), f. Zbierka kanonických vizitácií (ďalej f. ZKV), *Visitatio omnium Ecclesiarum, et Parochiarum Archidiaconatus Zoliensis... Anno Domini MDCCCLVI*, sign. CV 8 (ďalej Vizitácia Zvolen 1756), s. 30.

⁸⁶ PL Esztergom, f. VC, *Visitatio omnium Ecclesiarum et Parochiarum archidiaconatus Zoliensis...anno Domini MDCCCLVI*, sign. Lib. 47 (ďalej Vizitácia Zvolen 1756 a Krupina 1754), s. 383.

⁸⁷ Návrat k forme zápisu dedikácie kostola z roku 1715 v mladšej vizitácii: ARKC BBB, f. ZKV, *Visitatio Canonica Ecclesiae et Parochiae L(ibe)rae Regiaq(ve) C(i)vi(t)atis Carponensis... Anno 1781*, sign. CV 9, s. 1: „...In Honorem Nativitatis B. V. Mariae dedicata...“.

⁸⁸ ARKC BBB, f. ZKV, *Josephus Belánszky, Divina et Apostolicae sedis gratia episcopus Neosoliensis... 1829 die 6. mensis... Civitatem Carponensem*, sign. CV 40 (ďalej Vizitácia Krupina 1829).

zasvätenie kostola Narodeniu Panny Márie.⁸⁹ Symbol Božieho Baránka zrejme nemožno priamočiaro spájať so zasvätením kostola Najsvätejšej Trojici,⁹⁰ ktoré je doložené iba v 18. storočí. Uvedenie tejto dedikácie sa javí skôr ako zdôraznenie liturgickej funkcie sakrálnej stavby, v ktorej sa počas omší denne slávila pamiatka a úcta k Spasiteľovi a Najsvätejšej Trojici,⁹¹ od ktorých sa odvodzuje autorita (i svätosť) všetkých svätých, vrátane Panny Márie.

Nedávno objavený stredoveký karner v Krupine⁹² z prelomu 13. – 14. storočia neznámeho patrocínia navodzujú myšlienku, či práve jeho zasvätenie nebolo motiváciou na prijatie motívu do pečatného symbolu Krupiny. Vo vizitačných protokoloch zo 17. – 18. storočia sa informácie o stredovekom karneri nezachovali. Jediná stručná zmienka sa nachádza v najmladšej vizitácii z roku 1829, ktorá uvádza dokonca tri kostnice (ossáriá⁹³). Jedna z nich by mohla byť podzemná časť pôvodnej (v tom čase už nejestvujúcej) karnerovej kaplnky.⁹⁴ Zasvätenie ani zariadenie karnera, ktoré by hovorilo o jeho patrocíniu, sa nezachovalo. Je však oprávnené uvažovať, že mohlo byť rovnaké, ako v časti karnerových kaplniek na Slovensku, prípadne v blízkosti Krupiny. Najbližší karner zasvätený sv. Michalovi archanjelovi bol v Banskej Štiavnici, podobne južne situovaný od románskej baziliky ako v Krupine. Aj v Banskej Bystrici či Kremnici boli karnery zasvätené tomu istému patrónovi,⁹⁵ podobne aj

⁸⁹ Novšie slovenské katalógy patrocínií uvádzajú iba súčasné zasvätenie, najstaršiu podobu a vývoj nie: HUDÁK, Ján: *Patrocíniá na Slovensku*. Bratislava : Umenovedný ústav SAV, 1984, s. 208, 391; JUDÁK, Viliam – POLÁČIK, Štefan: *Katalóg patrocínií na Slovensku*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2008, s. 102, 308.

⁹⁰ RKC FK (archív), Vizitácia Krupina 1754.

⁹¹ ADAM, Adolf: *Liturgický rok*. Praha : Vyšehrad, 1994, s. 161.

⁹² LUKÁČ, M. a kol.: *Krupina monografia mesta*, s. 199-200; LUKÁČ, M.: *K problematike patrocínií*, s. 59-63, 68-70.

⁹³ Podľa slovníka RÁCZ, Imre: *Glossarium. Latin-magyar szójegyzék a canonica visitatio és a régi latin nyelvű okmányok fordításához*. Miskolc : Borsod-Abaúj-Zemplény Megyei Levéltár, 1998, s. 43, môže byť ossárium aj kaplnka (karnerová kaplnka): csont-ház, kápolna, ahová az emberi csontokat gyűjtötték, (ossuárium). Pre karner (karnerovú kaplnku) autor nepozná zvláštny pojem (slovo) iba slovo ossarium.

⁹⁴ ARKC BBB, f. ZKV, Vizitácia Krupina 1829, Pars I.mo § I. V tejto kapitole uvedené: „*Illut olim, dum cadavera adhuc in Ecclesiae adjacente caemeterio humatentur, tria hic essent ossaria...*“

⁹⁵ Svätomichalské patrocíniom mali či majú tieto stavby: karner v Banskej Bystrici, karner v Banskej Štiavnici, karner v Kremnici (neskôr sv. Ondrej), kaplnka v Malých Kosihách, kostol (?) v Michalovciach. VANČO, Martin: *Stredoveké rotundy na Slovensku*. Bratislava : Chronos, 2000, s. 97-99, 120-122, 130-131, 132-133. Karner sv. Michala bol aj v Trenčíne a pravdepodobne aj v Trnave a v Košiciach, čo uvádza v práci POMFYOVÁ, Bibiana a kol.: *Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry. 1. zväzok*. Bratislava : FO ART, s.r.o. v spolupráci s Ústavom dejín umenia SAV, 2015, s. 179, 240.

v rakúskych krajinách, v Korutánsku a v Nemecku,⁹⁶ kde nachádzame karnerové kaplnky rovnakého štvorcového pôdorysu ako v Krupine.⁹⁷ Symbolom Michala archanjela sú však váhy, pričom najčastejšie sa zobrazoval ako anjel s váhami a mečom. Podľa známych informácií o viere stredovekého človeka mal pomáhať Spasiteľ'ovi vážiť duše, pričom jedny mali ísť priamo do Neba (k Spasiteľ'ovi), ďalšie do očistca a ostatné do pekla. Prípadný vplyv na prevzatie symbolu Baránka do erbu mesta je málo pravdepodobný. Výnimočne sa tiež vyskytuje zasvätenie karnerov sv. Jánovi Krstiteľ'ovi, ktorého atribútom je práve Boží Baránok. Toto priame spojenie s vyobrazením najstaršieho známeho symbolu na krupinských pečatiach by bolo ľahko vysvetliteľné. Situáciu komplikuje fakt, že karnerová kaplnka je vedľajšia sakrálna (menej významná) stavba. Mohlo by jestvovať prepojenie medzi patrónom a jeho atribútom s erbom mesta? Ak by sme však uvažovali nad tým, aká bola paradigma stredovekej spoločnosti, ktorá pozemský život považovala za dočasný, pričom očakávala oveľa dôležitejší – večný život a prijatie Spasiteľ'om, potom by táto úvaha mohla byť reálna, no vo vzťahu k patrónovi hlavného farského kostola, nie karnerovej kaplnky. Navyše, Boží Baránok bol univerzálny symbol stredovekej spoločnosti. Je reprezentantom (atribútom) Božej Matky, patrónky hlavného farského kostola. Je tiež reprezentantom kráľovskej moci, s ktorou sa každodenne stretávali krupinskí mešťania na minciach uhorských panovníkov, ktorí predstavovali najvyššiu svetskú vrchnosť kráľovského mesta Krupina. A, samozrejme, je aj najvyšším možným ochrancom mesta. Kristus bol vnímaný ako kráľ kráľ'ov, ktorý bol mocnejší ako pozemskí kráľi. Tí svoju autoritu odvodzovali od autority Božej. Písomné dovolávanie sa Božej autority nachádzame i v privilegálnej listine Bela IV. z 15. decembra 1244, ktorá privileguje krupinských mešťanov a stavia ich na roveň (a v niektorých konkrétnych bodoch privilegia ešte nad úroveň) ostatných kráľovských hostí Uhorska. Text listiny v intitulácii sa začína: „*Bela Dei gratia Hungariae...rex*“ (Belo, z Božej milosti kráľ Uhorska...). Text listiny v adrese pokračuje: „...*universis Chri/sti/ fidelibus*...“

---

⁹⁶ SLIVKA, Michal: *Pohľady do stredovekých dejín Slovenska (Res intrinsecus lectae)*. Martin : Matica slovenská, 2013, s. 110; ZILKENS, Stephen: *Karner-Kapellen in Deutschland*. Köln : Abt. Architektur des Kunsthistorischen Instituts der Universität zu Köln, 1983, s. 109.

⁹⁷ Oba karnery (Pulst a Unserfrau) z Rakúska sú na južnej strane od kostola, podoba ako karner v Krupine (je juhozápadne) a karner v Unserfrau bol pravdepodobne zasvätený archanjelovi Michalovi. K tomu s podrobným popisom karnerov: WESTERHOFF, Wolfgang: *Karner in Österreich und Südtirol*. St. Pölten; Wien : Verlag Niederösterreichisches Pressehaus, 1989, s. 85 (románsky karner v Pulste s neznámym patrónom), s. 86-87 (Unserfrau v Dolnom Rakúsku), s. 91-132 (viaceré gotické karnery).

(...všetkých v Krista veriacich...⁹⁸). Bola to však ustálená formula používaná v textoch kráľovských listín. Preto je možné uvažovať iba v tom smere, že táto listina dokladá širší kultúrny a náboženský kontext, v ktorom žili nielen panovník, ale aj mešťania. V prípade, že sa členovia mestskej rady spolu s mestským farárom (ktorý v počiatkoch zrejme vykonával aj funkciu notára) rozhodovali, aký symbol ich bude reprezentovať na autenticknej pečati mesta, tieto súvislosti zrejme dotvárali iba celý kontext vnímania a preberania náboženskej symboliky, ktoré spoločne mohli byť dôležitým zdrojom motivácie výberu symbolu Baránka. Prepojenie mestského svätého patróna a právneho systému, v rámci ktorého sa považoval svätec za patróna a ochrancu proti zlu i za ochrancu práv a privilégií mešťanov, podobne ako sa snažili prezentovať svoju funkciu ochrancov práva a dobra reprezentanti mestského zriadenia v mestách, je doložené aj v západnej Európe. Podoba tohto svätca bola potom členmi mestskej komunity realizovaná v rámci umeleckých diel, sôch, oltárov, ale aj pečatí, ktoré boli súčasťou listín.⁹⁹

V tejto súvislosti možno uvažovať aj o ďalšej motivácii, prečo si mešťania Krupiny zvolili symbol Baránka ako reprezentanta ich právomocí a potvrdenia písomností mesta. Boží Baránok je tradične považovaný za symbol nebeského Jeruzalema, s ktorým je spojený v Zjavení sv. Jána Evanjelistu. Išlo o obraz Jeruzalema ako dokonalého mesta, ktorého ideál bol propagovaný a vnímaný aj stredovekou spoločnosťou s odvolaním sa na Evanjelium sv. Jána a dielo svätého Augustína (*De Civitate Dei*).¹⁰⁰ Priamo v Evanjeliu sa spája sedem pečatí s Baránkom a poslanstvom spásy (a zrejme) aj dokonalej Božej spravodlivosti pre kresťanov.¹⁰¹ V tomto (evanjeliovom) zmysle a kontexte mohol byť vnímaný aj komunitou

---

⁹⁸ Naposledy preklad publikoval Imrich Nagy: BEL, Matej: *Zvolenská stolica*. Ed. Imrich Nagy a Martin Turóci. Čadca – Banská Bystrica : Kysucké múzeum v Čadci, Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, 2017, s. 375.

⁹⁹ BECKER, Hans-Jürgen: Stadtpatrone und städtische Freiheit. Eine rechtsgeschichtliche Betrachtung des Kölner Dombildes. In: *Beiträge zur Rechtsgeschichte. Gedächtnisschrift für Hermann Conrad*. Hrsg. von Gerd Kleinheyer – Paul Mikat. Paderborn – München – Wien – Zürich : Ferdinand Schöningh, 1979, s. 23-45.

¹⁰⁰ Napríklad Baránok na trevírskom trhovom kríži. Na pečati stojí Ježiš Kristus uprostred hradieb s vežami, symbolizujúcimi „svätý“ Trevír, pričom Kristus odovzdáva kľúč sv. Petrovi. Adjektívum svätý je spájané aj s ďalšími mestami. Vypovedá o tom aj pečať „svätého“ mesta Kolín: SANCTA COLONIA DEI GRATIA ROMANAE ECCLESIAE FIDELIS FILIA. Obe mestá, podobne ako iné, boli chápané ako pozemský obraz svojho dokonalého predobrazu – nebeského Jeruzalema, prípadne boli pripodobňované k ďalšiemu „svätému“ mestu Rím. Vplyv na takéto chápanie mestskej komunity malo zrejme dielo Aurelia Augustina *De civitate Dei* (O Božom meste). Podrobnejšie sa tejto problematike venoval KREJČÍK, T.: Pečeť v kultúre stredoveku, s. 190-193.

¹⁰¹ GIESEN, Heinz: *Kniha zjavení apoštola Jana. Malý stuttgartský komentár. Nový zákon 18*. Praha : Karmelitánské nakladatelství Kostelní vydří, 1999, s. 52-71, najmä s. 61.

mešťanov Krupiny, s čím zaiste súviseli viaceré bratstvá či oltáre Božieho tela v mestách na Slovensku.

Prípadné prepojenie kultu a symbolu Božieho Baránka s prikostolnou kaplnkou neznámeho patrocínia by bolo nateraz neodôvodnené, pretože kaplnka vznikla až v 15. storočí, pričom Baránok na pečatiach je doložený najmenej o storočie skôr.¹⁰² Ak pripustíme existenciu kultu sv. Jána Krstiteľa, či bratstva Božieho tela¹⁰³ v Krupine, ako to bolo v iných mestách na Slovensku, bol (mohol byť) zrejme starší ako kaplnka a kreovaný ešte pred prijatím pečatného symbolu. V prípade, ak by aj neboli kult alebo bratstvo funkčné v takej podobe, ako je uvedené vyššie, symbolické prepojenie Baránka Božieho s komunitou mešťanov je zjavné najmä podľa toho, že sa s ním stotožnili mešťania a rozhodli sa ho použiť na pečatnom symbole.¹⁰⁴

Vyššie uvedené pramene odkrývajú ďalšiu súvislosť, ktorá odkazuje na silný vplyv banských miest – a hlavne Banskej Štiavnice – na ich bezprostredné okolie. V prípade Krupiny to bolo najmä stredoveké zariadenie kostola, no i samotné mariánske zasvätenie, čo bolo zdokumentované už skôr¹⁰⁵ (a podobne riešené v staršej štúdii autora).¹⁰⁶ I v stredovekom zobrazení Božieho Baránka na pečatiach s mesiacom a slnkom (či hviezdou?) je možné nájsť odkaz na univerzálnu – a prípadne aj – banícku symboliku. Panna Mária je známou baníckou patrónkou a symbolizovalo ju striebro a mesiac,¹⁰⁷ kým Krista symbolizovalo zlato a slnko.¹⁰⁸ Podobne ako v Krupine, i v prípade Trenčína či Trnavy možno uvažovať, že v ich pečatiach, ako symbole samosprávnej moci, prevládol symbol kráľa nebeského kráľovstva (nebeského Jeruzalema) – Ježiša Krista (v Trnave priamo ako hlava Krista a v Trenčíne symbolicky ako Boží Baránok), od autority ktorého bola odvodená autorita uhorských kráľov a podobne aj svetských autorít (richtárov a členov samosprávnych orgánov) týchto kráľovských miest.

---

¹⁰² K problematike erbu porovnaj najnovšie: LUKÁČ, M. a kol.: Krupina – monografia mesta, s. 122-123.

¹⁰³ V meste Krupina, podobne ako v iných stredovekých mestách, mohlo fungovať bratstvo Božieho tela, ktoré ale v Krupine nie je doložené. Za upozornenie na možnosť spojenia Božieho Baránka v pečatnom symbole Krupiny s bratstvom Božieho tela ďakujem prof. PhDr. Vladimírovi Rábikovi, PhD. Osobná konzultácia v Krupine 10. 9. 2020.

¹⁰⁴ O možnom vplyve kultu v meste Trenčín uvažuje a o existencii bratstva Božieho tela sa zmieňuje FOJTÍK, J.: Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy, s. 71-72.

¹⁰⁵ LUKÁČ, M.: Kontakty Krupiny a Banskej Štiavnice, s. 119-142.

¹⁰⁶ LUKÁČ, M.: K problematike patrocínií, s. 60-63.

¹⁰⁷ ZEJDA, Radovan: Význam patrocínií pro datování starých hornických prací. In: *Naším krajem: vlastivědné čtení o jihozápadní Moravě*. č. 4, 1991, s. 18-19.

¹⁰⁸ ZUBKO, Peter: Patrocínia v baníckych oblastiach Abova, Šariša a Zemplína. In: DENKOVÁ, Zuzana – KAMENICKÝ, Miroslav (eds.): *Vivat akadémia. Banícke symboly, história a ikonografia. Zborník z konferencie konanej pri príležitosti 250. storočia zloženia Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici*. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2013, s. 24, 25, 30.

Záver

Podľa nepriamych dokladov je možné uvažovať, že pečať so symbolom Božieho Baránka mesto Krupina používalo najneskôr koncom 13. storočia, pričom nemožno vylúčiť, že kvôli obchodným právam mešťanov a nevyhnutnosti použiť dôkaz o príslušnosti k slobodnej komunite oprávnenej využívať kráľovské mýta bez cla, nejakú (dnes neznámu) pečať používali i skôr. Najstaršia pečať dokumentovaná na niekoľkých listinách zo 14. – 16. storočia bola vyhotovená zrejme koncom 13. storočia a neskôr od 15. storočia bola paralelne používaná s menšou pečaťou. Pečatný symbol Baránka na starších pečatiach sa stal vzorom pre neskorší erb, ktorý je dokumentovaný na privilegiálnej listine Mateja II. z roku 1609, pričom informácia o mladšom erbe „vernosti a stálosti“, mestu údajne udelenom Žigmundom Luxemburským, nebola potvrdená; išlo o chybnú interpretáciu pôvodného prameňa.

Problematika patrocínií skúmaných cirkevných stavieb i vo vzťahu k mestskej pečati a erbu mesta ukazuje zložitejšie súvislosti, ktoré je nevyhnutné pri určení ich motivácie skúmať. Nemožno hovoriť iba o vplyve patrocínia farského kostola ako cirkevného symbolu na pečatné symboly, pretože náboženské symboly mali v stredovekej spoločnosti hlbší význam, než im pripisujeme dnes. Symbol Baránka používali nielen cirkevní, ale i svetskí predstavitelia, pričom tvoril bežnú súčasť arpádovských denárov od 13. storočia. Je tiež otázne, či pečatné symboly odkazovali výlučne na patróna hlavného farského kostola. Je rovnako možné predpokladať viacero zdrojov, hoci aj z náboženskej sféry prameniari pečatný symbol, pretože fungovali ako široko uplatniteľné a funkčné symboly (Boží Baránok a Blahoslavená Panna Mária). Baránok Boží fakticky prepájal svetskú i duchovnú oblasť, pričom je potrebné zdôrazniť, že obe sa vzájomne ovplyvňovali a prepájali. V duchovnej rovine to bola náboženská symbolika Panny Márie ako matky Ježiša Krista, ako ochrankyne dieťaťa – neskoršieho Spasiteľa, Baránka Božieho. Svetský rozmer možno rozpoznať v zmysle vnímania Baránka Božieho – Ježiša Krista ako základu a centra dokonalého mesta, svätého mesta a mesta dokonalej Božej spravodlivosti – nebeského Jeruzalema, ktorý bol ideálnym predobrazom pozemského mesta, teda aj pozemskej kresťanskej komunity mešťanov Krupiny. Panna Mária i Baránok Boží boli ochrancami mešťanov i mesta. Na prepojenie svetskej i duchovnej sféry by poukazovalo i predpokladané Bratstvo Božieho tela, známe z blízkej Banskej Štiavnice, ale aj z Trenčína. Baránok i zobrazením na pečati zároveň symbolizuje legitimitu kresťanskej komunity mešťanov, pretože je ohlasovateľ a potvrdzovateľ spásy, spravodlivosti a pravdy. Pečať mala totiž hlavnú funkciu potvrdzovať pravosť listiny a reprezentovala legitimitu a spravodlivosť jej vydavateľov. Symbolicky tak prepája

mešťanov s panovníkom, ktorý im odovzdal privilégiá a ktorý svoju legitimitu odvodzoval od autority Božej (v tomto zmysle od autority Krista Spasiteľa). Od tejto autority bola koniec koncov odvodzovaná i autorita Panny Márie a ostatných svätých. Tým komunita mešťanov prezentovala svoju pozíciu v presadzovaní spravodlivosti a podiel na kresťanskom spoločenstve pozemského Uhorského kráľovstva, ktorý mal svoj predobraz v ideálnom kráľovstve nebeskom. V podobnom duchu možno uvažovať i v prípade pečatných symbolov a miest Trenčína a Trnavy.

Obrazová príloha

Obr. 1. Torzo pečate A zachovanej na listine z roku 1316.

Zdroj: MNL OL DL 1865, foto: Magyar Nemzeti Levéltár Budapest.

Obr. 2. Pečať A zachovaná na listine z roku 1437.

Zdroj: MV SR ŠA Bytča, pracovisko Archív Martin, foto: Archív mesta Martin, sign. K-1, obal č. 1, No 5, foto: Jozef Pokorný.